היינטיגער נומער האלט 12 זייטען.

№ 289 Opłata pocztowa uiszczona ryczałtem פרייז 35 גראשען Lodzer Tageblat

לאדזער טאגעבלאט

רעדאקציע און אדמיניסטראציע: פיעטריקאווער 16. טעלעפאנען פון: רעדאקציע 10057, פון אדמיניסטראציע 10047. | פרייטאג, י"א כסלו תר"צ. | 13 grudnia 1929 r. | 22-טער יאהרגאנג.

דערמיט דריקען מיר אויס אונזער הערצליכען ביילייד אונזער הערען
פערוואלטונגס-מיטגליד ר' שלמה פראגעל
צוליב'ן טויט פון זיין
מוטער
תנצב"ה
די פערוואלטונג
פון סוחרים-פעראיין פון אפפאל און האלב-טעקסטיל-פאבריקאנטען אין לאדז

אויפפאדערונג!
איך פאדער אויף דעם אינהאבער פון בעקאנטען עקספעדיציע-הויז
שלמה גאלדהארן
לאדז, פיעטריקאווער 26 ||| ווארשא, נאלעווקי 13
מיר צו בעצאהלען פאר דעם ווירא"ק וואס ער האט איינקאסירט פון די באהן
פאר מיינע פערלוירענע פעקלעך זייד
וועלכע איך האב געקלאגט אויף זיין נאמען ווייל ער איז געווען דער אפזענדער,
דעם בעטראג פון צירקא 3000 זל.
אין גענענפאל בין איך געצוואונגען די זאך איבערצוגעבען די פראקוראטור
אכטונג סוחרים! איך בעט צו אורטיילען ווי רעעל און סאליד שלמה גאלדהארן האט מיר מיינע זאכען ערלעדיגט
משה ניימאן
פעטריקאווער 37

אכטונג טישלער, שניצער און דרעקסלער-מייסטער
מיר מאכען בעקאנט, אז זונטאג, דעם 29 דעצעמבער ד. י. פינקטליך 5 א זייגער נ"מ קומט פאר אין אייגענעם לאקאל אויף פאלודניאווא 4, ביי דער אנוועזענהייט פון פארשטעהער פון די וואיעוואדזטווע, מאגיסטראט און האנדווערקער-קאמער
די ערעפנונג פון צעך
אין צוזאמענהאנג דערמיט ווערען אלע אויפגעפאדערט מיטגלידער און נישט מיטגלידער צו דעקלארירען זיך צום צעך בעפאהר די עפנונג.
קומט מאסענווייז עס ליגט אין אייער אינטערעס.
די קאמיסיע.

אכטונג, צום גאנצן מיטעלשטאנד!
האנדווערקער און קליינהענדלער! א מיטינג וועגען שטייערן
אין צוזאמענהאנג מיט דעם איינפיהרן פון דער „עגלה" דורכ'ן מאגיסטראט, רופען מיר דעם גאנצען מיטעלשטאנד פון לאדז אויף א מיטינג זונטאג ד. 15 ד. ח. 7 א זייגער אוו. אין לאקאל פון מאגאזין-שניידער עלעע 1-טער מאי 2. עס וועלען רעפערירען: ראטמאן אדוו. י. ווייצמאן, פיאטר כארי ראט-מאן פון דער האנדעלס-קאמער, מאיר גאלדבערג, לייב כארמאק ראטמענער פון די האנדווערקער-קאמער א. א.
האנדווערקער און קליינהענדלער-צענטראלע
(זאוואדזקא 5.)

פריוואט
טאנץ-שולע
פון די נייעסטע טענץ
דיפלאמירטער לעהרער י. ווינטרויב
נעמט אן איינשרייבונגען אויף איינצעלנע לעקציעס ווי אויך אין קאמפלעטען יעדען טאג פון 10 פריה ביז 10 אוועגד
קילינסקעגא 44
2-טער הויף פארטער.
די לעקציעס קומען פאר אונטער דער פערזענליכער לייטונג פון י. ווינטרויב און אסיסטענטען.

Dr. L. Suchowczycki
כירורג
נעמט אן טעגליך פון 4 ביז 7 נאכמיטאג
Pl. Dąbrowskiego 2, tel. 143-94

Dr. M. Goldfarb
זאוואדזקא 18, טעל. 153-19
הויט-האר און געשלעכטס-קראנקהייטען
נעמט אן פון 9—12 פארמיטאג און פון 5—8 אוונד.

Dr. med. H. Różaner
ספעציאליסט פון הויט- און וועגערישע קראנקהייטען און קינדערלאזיגקייט
נארוטאוויטשא 9, טעל. 128-98
צוריקגעקעהרט
נעמט אן פון 8 ביז 10 פריה און פון 5 ביז 8 אוו'
פאר פרויען ספעציעלער ווארטע-צימער.

Dr. Wołkowyski
צעגיעלניאנא 25
טעלעפאן 126-87
ספעציאל-ארצט פאר הויט וועגערישע קראנקהייטען און מענער-שוועכע. עלע-ארט אנאליזען בעהאנדלונג מיט קווארץ-שטראהלען.
נעמט אן פון 8—2, און פון 6—9 אווענד.
בעזונדער „ווארטע-זאל פאר פרויען.

Dr. Ludwik Falk
ספעציאל-ארצט פאר הויט און געשלעכטס-קראנקהייטען
נאוואט 7, טעל. 28-07
נעמט אן פון 10—12, 5 — 7 אווענד.

אונזער ג' מיטארבייטער
ה' י. פלאמהאלץ
צוליב'ן טויט פון זיין אונפערגעסליכער
מוטער ז"ל
דריקען אויס דעם טיפסטען מיטגעפיהל
B-cia Braun, Zgierz

אויסערגעווענליכע טעלעגראמע!
נעכטען ד. 12 דעצעמבער ד. י. איז דאס גרויסע געווינס פון דער איצטיגער 2-טער קלאס 20-טע מלוכה-לאטעריע
40000 זל.
אויפ'ן נומער 69.252
ווידער געפאלען אין אונזער גליקליכסטער קאלעקטור.
דאס גליק דינט שטענדיג אונזערע שפילער.
מיר עמפעהלען לאסען צו דער 15. מלוכה-לאטעריע אויף וואוילטעטיגע צוועקען. די ציהונג קומט פאר ד. 23 ד. ח. 6 א זייגער אווענד. פרייז פון א לאס 8 זל., ½ 4 זל. אלגעמיינע סומע פון געווינסען בעטרעפען 188.000.
צענטראלע פון דער קאלעקטור:
E. LICHTENSTEIN
Warszawa, Centrala kol. Marszałkowska 146
Łódź, Piotrkowska 72, telefon 156-68
Piotrkowska 11, telefon 182-99

וויכטיג פאר קור-געסט!
אויפ'ן ווינטער-סעזאן אין קריניץ איז געעפענט געווארען דער בעקאנטער ערשטקלאסיגער
„לאדזער פענסיאנאט"
איז דער ווילע „וואווע"
מיר עמפעהלען פריש-רעמאנטירטע גוט-בעהייצטע צימערן מיט פולער בעקעס-טיגונג און בעדינונג פאר 12 זל. א טאג טעגליך ראדיא
שמירענג כשר'ע קוך

בעקאנטמאכונג.
די פערוואלטונג פון „עזרת אחים" אין לאדז, זאוואדזקא 28 מאכט בעקאנט אלע איהרע מיטגלידער, אז שבת דעם 28.12 פינקטליך 7 אווענד קומט פאר אין אייגענעם לאקאל די אלגעמיינע יעהרליכע
גענעראל-פערזאמלונג
מיט פאלגענדער טאג-ארדנונג: 1) ערעפנונג, 2) וואהלען פון א פארזיצער, 3) קאסע-בעריכט, 4) טעטיגקייטס-בעריכט פון דער פערוואלטונג און רעוויזיאנס-קאמיסיע, 5 פרייע פארשלאגען, 6) וואהלען פון א נייער פערוואלטונג און רע-וויזיאנס-קאמיסיע. בעמערקונג: די פערזאמלונג איז גילטיג ביי יעדער צאהל מיטגלידער. לויט'ן פעראיינס'סטאטוט מוזען די מיטגלידער רעגולירען דעם מיטגלידס-בייטראג, כדי נישט צו פערלירען דאס שטים-רעכט.
די פערוואלטונג.

וויכטיג נייעס
די בעוואוסטע ארטאדאקסישע לעהר-אנשטאלט בית תלמוד
פון ל. פאסטערנאק
צעגעלניאנא № 11
ווערט איבערגעטראגען פון 1/1 1930 אויף
פיעטריקאווער 18 וסכאדניא 41
אין געוועזענעם לאקאל פון ה' שאכנ'ס גימנאזיום

א הערליכע וואוינונג
פון 5 צימערן מיט א קוך און אלע בעקוועמליכקייטען. פראנט, ערשטער שטאק, דירעקט פון ווירט פון זאפארט איבערצוגעבען. אדרעסען אבצוגעבען אין אדמיניסטר. פון „לאדזער טאגעבלאט" אונטער „Wohnung".

צו דער חתונה פון אונזער ל. חבר
יעקב אירלענדער
מיט פרל. פריידע אקסענבערג
ווינשען א הארציגען מזל-טוב
עקיבא גאלדבלום און פאמיליע

צו די האכציים פון אונזער מיטגליד
יענקל אירלענדער
מיט פר. פריידע אקסענבערג
וואס איז פארגעקומען ד. 7 דעצ. ווינשען מיר א גליקליך צוזאמענלעבען
די פערוואלטונג
פון צייטונג פערקויפער פעראיין

א הערצליכען מזל-טוב ווינשן מיר אונזער ליבען און טייערן פעטער יצחק שאול רובינשטיין מיט אונזער טייערע מומע צו דער חתונה פון זייער ליבען זוהן יחזקאל רובינשטיין מיט פרל. רחל ליבהאבער איהר זאלט פיל נחת האבען פון זיי. גלייכצייטיג ווינשען מיר דאס יונגע פאר א הערליכע גליקליכע צוקונפט. משה רובינשטיין און פרוי.

בית הכנסת ציון „אהל יעקב"
מחר, בשבת, פ' ויצא אחרי קריאת התורה
הטפה

Theaterverein „THALIA"
Saal des Männergesangvereins, Petrik. 243.
Sonntag d. 15. Dezember, 7½ Uhr abends
„Die Bajadere"
Operette in 3 Akten von Emmerich Kalman.
Preise der Plätze von zł. 2. — bis zł. 6. —
Kartenvorverkauf: Drogerie Arno Dietel, Petrikauer 157, Tuchhandlung G. E. Restel, Petrikauer 84, Theaterkasse 1 Stunde vor Beginn geöffnet

בעקאנטמאכונג.
די פערוואלטונג פון פעראיין „מלביש ערומים" מאכט בעקאנט 1) די קינדער וואס זענען פערשריבען צו די בעקליידונג וואס קומט פאר אין חנוכה, מוזען קומען צו די מאס זונטאג ד. 15 דעצ. 5 אין אווענד אין אייגענעם לאקאל נארוטאוויטשא 43, 2) קינדער איינצושרייבען צו בעקליידונג קאנען זיך מעלדען טעגליך פון 5—7 אווענד. בעמ.: די קינדער, וואס זענען געווארען בעקליידט ביי דער פאריגער הלבשה ווערען יעצט נישט איינגעשריבען.

Dr. med. H. Krauskopf
אקושעריע און פרויען-קראנקהייטען
צעגעלניאנא 45 טעל. 133-47
נעמט אן פון 4 ביז 7 אין אווענד.

Dr. Michał Lipski
הויט, וועגערישע און אורין-קראנקהייטען
וסכאדניא 65 (פיעטריקאווער 46)
טעל) 203.51
צוריקגעקעהרט.
נעמט אן פון 2—5 און 7—9. אין הגאות 9—1.

Dr. med. E. Gutman
קינדער קראנקהייטען
האט אריבערגעצויגען אויף
פיעטריקאווער 11, Telef. 173-00
(זאוואדזקא 1) נעמט אן פון 11—12 און פון 4—5.

Dr. med. M. Heller
ספעציאליסט פאר הויט- און וועגערישע קראנקע און מענער-שוועכע
נאווראט 2, טעל. 179-89
נעמט אן ביז 10 פריה, און פון 4—8 אווענד
פאר פרויען פון 4—5 נאכמ.
פאר אונבעמיטעלטע לעטשניצע פרייזען.

אמעריקאנישע געזאנדשאפט אין ווארשא ווערט פערוואנדעלט אין א אמבאסאדע

אמעריק. געזאנדשאפט אין ווארשא ווערט פערוואנדעלט אין א אמבאסאדע.

וואשינגטאן, 12 (ספ.) די אמעריקאנער רעגירונג האט באשלאסען צו פערוואנדלען איהר געזאנדשאפט אין ווארשא אין א אמבאסאדע.

קאראכאן אין אנגארא

סטאמבול (א.וו.) געכטען איז אהער אנגעקומען אויף א סאוויעטישער מאטאר-פעדא אין שליחות פון קאמיסאריאט פאר פאלקס-ענינים, קאראכאן. ער פארט אפ פון דאנען היינט אוועקער קיין ווע... גארא.

שוועדישע נאצ. באנק פערקלענערט דעם דיסקאנטא פוס

שטאקהאלם (א.וו.) די שוועדישע נאציאנאלע באנק האט היינט פערקלענערט דעם דיסקאנטא-פוס פון 5 און א האלב אויף 5 פראצענט.

דעפיציט פון דער שטאט פאריז

פאריז (א.וו.) דער בודזשעט פון דער שטאט פאריז, וואס בעטרעפט 3 מיליארד פראנק, איז אפגעשלאסען געווארען מיט א דעפיציט פון 300 מיליאן פראנק.

דער דאזיגער דעפיציט וועט געדעקט ווערען פון דער מלוכה-קאסע און קודם כל פון שטייער-עודף ווי אויך פון דער צולויב'ן דעפיציט איינגעפיהרטער הוספה פון די אויטאבוס און טראמוואי-בילעטען.

א באמבע אין א פויזנער רעדאקציע

פויזען (א.וו.) דעפ. ד"ר מיכאלקיעוויטש, דער רעדאקטאר פון „פיאסט פיעלקאפאלסקיעגא", האט מיטגעטיילט דער פאליציי, אז עמעם א אומבעקאנטער האט ארייגעווארפען דורכ'ן פענסטער פון רעדאקציע א באמבע. פאליציי פירט א אויספארשונג.

—o—

צעשמעטערט א שיף

פאריז (א.וו.) ביים אויסגאנג פון טייך מאיא איז צעשמעטערט געווארען א שיף, וואס איז אנגעקומען פון קאפא-מארינא.

היינט דער פערהער פון הרב קוק

ירושלים, 12 דעצ. (יטא) דער פערהער פון הרב קוק, וועלכער האט געזאלט פארקומען נעכטען, מיטוואך, איז אפגעלעגט געווארען אויף מארגען, פרייטאג.

ווי יט"א דערוויסט זיך, וועט הרב קוק געניסען פון דער פריווילעגיע אויסגעהערט צו ווערען אויפ'ן ארט פון זיין אמט, ד. ה. אין בנין פון רבנות הראשית.

שיסעריי ביים העברעאישען אוניווערזיטעט און ביי דער פערמע פון „גדוד העבודה"

ירושלים, 12. דעצ. (יט"א) אין דער נאָהנט פון העברעאישען אוניווערזיטעט האט זיך היינט אינדערפריה געהערט א שיסעריי. געשאָסען האבען א גרופע אראבער, וועלכע זענען תיכף נעלם געוואָרען.

ירושלים, 12. דעצ. (יט"א) א באנדע אראבער איז אנגעפאלען און געשאָסען אויף די חלוצים פון דער פערמע „גדוד העבודה", בעת זיי האבען אויסגעפיהרט די ארבייטען אויפ'ן פעלד. פרטים פון דער שיסעריי פעהלען. די פערמע גדוד העבודה איז פערברענט געוואָרען בעת די אויגוסט-אונרוהען.

דימיסיע פון איינציגע מלוכה-בעאמטען אין עמק

ירושלים, 12. דעצ. (יט"א) דער סעקרעטאר פון קרייז-אמט אין נצרת רייזענמאן האט רעזיגנירט פון זיין אמט. מיט דער דימיסיע פון רייזענמאנען זענען אלע מלוכה-אמטען אין גאנצען עמק געבליבען יודען-ריין.

ארעסטירט אנ'אראבער מיט זילבערנע זייגערס, וואס ער האט גערויבט ביי יודען

ירושלים, 12. דעצ. (יט"א) עס איז ארעסטירט געוואָרען אנ'אראבער, וועלכער האט געוואָלט פערקויפען 5 זילבערנע זייגערס. עס איז פעסטגעשטעלט געוואָרען, אז די זייגערס האט ער צוגערויבט ביי יודען בעת די אויגוסט-אונרוהען.

קוליגאנישער אנפאל פון דער „היימווער" אויף א יוד. קאפע-הויז אין ווין

ווין, 12 דעצ. (יטא) א גרופע האקענקרייצלער און „היימוועהר" זענען היינט בעפאלען א ווינער קאפע-הויז, וואו עס קומען זיך געווענליך צוזאמען די ראדיקאל-ציוניסטען.

די אנפאלער האבען געמיינט, אז עס קומט פאר א פראטעסט-מיטינג פון דער „ליגע פאר מענשען-רעכט" געגען דעם אורטייל אויף דעם יודישען סטודענט האלסמאן.

די כוליגאנעס האבען געשלאגען די יודישע געסט פון קאפע-הויז. 5 ראדיקאל ציוניסטען זענען פערוואונדעט געווארען. מען האט געמוזט צו זיי ארויסרופען די גוטע הילף.

• • •

ווין (א.וו.) די חיינטיגע סאציאליסטישע פרעסע שטרייכט אונטער דעם פאקט, אז די „היימוועהר", וואס איז סובסידירט געווארען דורך דער עסטרייכישער אינדוסטריע און ממילא אויך אפט דורך יודישע פאבריקאנטען, האט אפט אין איהרע אויפרופען גענאָצט די בעוואָרענונג, אז זי האט נישט קיין אנטיסעמיטישע טענדענצען.

Przy zaziębieniu reumatyźmie bólach głowy
ASPIRIN
tabletki
BAYER
Oryginalne opakowania z czerwoną banderolą i znakiem „BAYER" w kształcie krzyża są do nabycia we wszystkich aptekach

אראבישער קאמוניסט פערמשפט אויף 6 חדשים תפיסה

ירושלים, 12. דעצ, (יט"א) אנ'אראבער פון יפו סאלים גיזלאלא, וועלכער איז ארעסטירט געוואָרען בעת די אויגוסט אונרוהען. ווייל מען האט ביי איהם געפונען קאמוניסטישע ליטעראטער איז פערמשפט געוואָרען אויף 6 חדשים.

„קאבארעט פון 17 יעהריגע"
א משוגעת פון אונזער אויסגעלאסענער צייט

בערלין (א.וו.) דא איז געעפענט געוואָרען דער אזוי-גערופענער „קאבארעט פון 17 יעהריגע". דער ארטיסטישער פערסאנאל בעשטעהט פון יונגווארג פון ביידע געשלעכטען אין עלטער פון 17—15 יאָהר, שילער פון די מיטעלשולען.

דער פראָגראם פון די ערשטע אויפטריטען האט ענטהאלטען אזוי פיל אויסגעלאסענקייט, אז אפילו דער בערלינער פובליקום, וואס קרעקט זיך נישט מיט קיין ניבול-פה, האט שארף פראטעסטירט.

פיל פערזאָנען האבען זיך געווענדעט צו דער פאליציי מען זאל פערמאכען דעם דאזיגען פערוויילונגס-לאקאל.

אכטונג, שטעפער-מייסטער!

מיר מאכען בעקאנט אלע לאָדזער שטעפער-מייסטער, אז מאָרגען שבת, ד. 14 דעצעמבער פינקטליך 5 אָוו. קומט פאר

די פייערליכע ערעפנונג פון שטעפער-צעך

צו וועלכער אלע לאָדזער שטעפער-מייסטער ווערען געבעטען פינקטליך צו קומען די פערוואלטונג.

די לויה פון ר' סענדער דישקין ז"ל
די מטה מיט'ן נפטר האט מען איבערגעפירט פון תל אביב קיין ירושלים

(פון אונזער ארץ ישראל-קאָרעספאָנדענט) **אברהם טענענבוים**

מיטוואָך, כ"ד חשון איז און תל-אביב פארגעקומען די לויה פון דעם אין לאָדז אזוי אנגעזעהענעם און פאפולערען נגידער ר' סנדר דישקין ז"ל.

דער פערשטאָרבענער, וועלכער איז געקומען קיין ארץ ישראל בערך מיט אנדערטהאלבען יאָהר צוריק, האט תחלת געוואוינט אין ירושלים, שפעטער אָבער האט ער זיך איבערגעטראָגען קיין פתח תקוה, וואו ער האט געוואוינט צוזאמען מיט זיין טאָכטער, פרוי גארדאן.

מיט צוויי וואָכען צוריק האט ר' סענדער, געגומען זיך פיהלען זעהר שלעכט און דאקטוירים האבען פעראָרדענט איבערצופיהרען איהם קיין תל-אביב אין סאנאטאָריום פון ד"ר שטיין.

פיהלענדיג אפנים, אז זיינע טעג זענען געצעהלטע, האט ער דאנערשטאג איבערגענעבען זיינע מקורבים א צואה בעל פה איבערצופיהרען איהם נאָכ'ן טויט קיין ירושלים און מקבר צו זיין איהם אויפ'ן הר הזיתים. דינסטאָג, מיטוואָך האט אונזער ר' סנדר זצ"ל אויסגעהויכט ביים פילען בעוואוסטזיין זיין כשר'ע איידעלע נשמה.

אין דער לויה, וועלכע איז בעוואוסט געוואָרען דורך די צייטונגען און גאסען פלאקאטען, און וואס איז פארגעקומען צומאָרגענס נאָך דער פטירה 9 א זייגער פריה, האט אנטייל גענומען א גרויסער עולם פוילישע יודען, הויפטזעכליך לאָדזער מיט די פארשטעהער פון פערבאנד „עולי פולין" בראש, וועלכע זענען געקומען אפגעבען דעם חשוב'ן נפטר זיין לעצטען כבוד.

פאר'ן איבערפיהרען איהם קיין ירושלים האט מען דעם ארון געטראָגען דורך דער הויפט-גאס, אלענבי, ביז צו דער גרויסער שוהל, וואו עס האט שוין געוואַרט דער ראבינאט מיט הרב אהרן וזאָהן אַז דער שפּיז.

און זעהר רירהרענדע ווערטער האט הרב אהרנזאהן מספיד געווען דעם נפטר, אויסרעכענענדיג דערביי זיינע שבחים און די מעלות און מדות טובות, וואס ער האט פערמאָגט. נאָכ'ן הספד האט דישקינ'ס איינקעל, דער יונגער געלפאנד, א תלמיד פון דער הברוג'ער ישיבה, געזאָגט קדיש און מ'האט דעם ארון צוגעטראָגען צו דער שוהל פון מושב זקנים. דאָרט האט די לויה אפגעוואַרט א פרישער עולם און די זקנים פון דער אינסטיטוציע. איינער פון די נפיאים האט געמאַכט א הספד און גאָלדעם, ווי דער חזן האט געמאַכט אנ' „אל מלא רחמים" האט די לויה געריהרט פון אָרט. פון דאָרט האט מען דעם ארון געטראָגען דורך אחד העם און הרצל גאס ביז צום וועג, וואס פיהרט קיין ירושלים, וואו מ'האט איהם ארויפגעשטעלט אויף א ספעציעלען אויטא, וועלכער איז אין בעגלייטונג פון די מקורבים און בעקאנטע אפגעפאָהרען קיין ירושלים.

אין ירושלים איז די לויה צוגעגאנגען צום בקור חולים, און נאָכדעם ווי ס'האט דאָרט דעם נפטר מספיד געווען דער יאַדלער רב, האט מען דעם ארון ארויפגעטראָגען אויפ'ן הר הזיתים, וואו דער פערשטאָרבענער האט בעקומען א קבר אין דער שכונה פון ווארשויער כולל, וואו עס ליגען די גרעסטע רבנים און צדיקים.

אט אזוי האבען מיר דא, אין ארץ-ישראל, אפגעגעבען דעם לעצטען כבוד איינעם פון די אנגעזעהענסטע לאָדזער יודען פון אלטען דור, ר' סנדר דישקין ז"ל.

—o—

די טעלעפאן-נומערן פון „לאדזער טאגעבלאט" זענען איצט 10057, 10047

„דבר"
עתון פועלי ארץ-ישראל
Tel-Aviv P. O. B. 199 תל-אביב ת. ד.
חשבון מוחר בפ. ק. א. 191.300.
דמי החתימה לחודש — 10 זהוב.
לחברי תנועת א"י העובדת על כל אגפיה ומפלגותיה —

Dr. Z. RAKOWSKI
ספעציאליסט פאר אויערן, נאז, האלז
אין לאנגען-קראנקהייטען
127-81 טעלעפאן 9 פעטריקאווער
אין שפיטאל פון 7—5 און פון 2—12 שפרעכשטונדען אין לאדזש 17 פון 2 ביז 3 נאכמ. צוריק אויך אז

BANK SPÓŁDZIELCZY
Kupców i Przemysłowców w Łodzi
Spółdz. z ogr. odpow. Tel. 136-46
פראנט 1-טער שטאק 39 צעגעלניאנא 39 פראנט 1-טער שטאק
נעמט אָן וועקסלען, פראכטען און פערשידענע דאקומענטען אויף אינקסע אויף אלע פלעצער אין גאנץ פוילען ביי א מינימאלער פראוויזיע און צאהלט אויס דעם זעלבען טאג, ווייזט איבער געלד אויף גאנץ פוילען, נעמט אן ווקלאדען, איינלאגען, נדן-געלדער און קלענערע אפשפאָרונגען אויף די בעסטע בעדינגונגען, מאכט דיסקאָנטא און גיט ארויס אוואנסען אויף אינקאסאָ
ערלעדיגט אלס פינקטליך און רעעל! (די באַנק איז אפען פון 9 ביז 2 מיטאג.)

אנאנסען אין „לאדזער טאגעבלאט" האָבען דעם גרעסטען ערפאלג

„Poljus" דאס רעכטסקאנסולטענטען-ביורא
אין לאָדז, פיעטריקאווער 34, פראָנט 1 שטאָק טעל. 160.35
געלייטעט דורך קוואליפיצירטע פאכמענישע קרעפטען
ערלעדיגט: רעקורסען, אדוואלאניעס, קלויזולעס, ביטעס צו דער אדמיניסטראטיווער און קאמונאלער מאכט, ווי אויך ערלעדיגט געריכטס און מיליטער-ענינים, אבמאכען, סטאטוטען, האנדעלס-קאָרעספאָנדענץ, איבערזעצונגען אין 6 שפראכען, ווי אויך אדמיניסטראציע פון הייזער און אלערליי אויפטראָגען.
בעמ.: ס'ווערט אויך אויסגעקויפט פאטענטען דורכ'ן אויביגען ביוראָ.

Dr. L. PIKIELNY
UROLOG
צוריקגעקעהרט
ספעציאל-ארצט פאר נירען, בלאזען, אורין-קראנקהייטען.
Nowrot 8, telefon 219-90
נעמט אָן פון 4 — 7

יצחק גרינבוים

דער יובילאר, וועגען וועלכען מ'ווייסט נישט גענוי ווי אלט ער איז

פון ישעיה אוגער

איז ער שוין טאקע ווירקליך א 50-נער?

רבונו של עולם, ווי קען דאס זיין. צי ס'איז נישט אמאל א טעות און דער מעטריקע. אט שטעהט ער דאך פאר אונז, מיר זעהען דאך איהם יעדען טאג, אפילו ווען ער וויל זיך אויסבעהאלטען פון אונז, לאזען מיר איהם נישט ארויס פון אויג. אט שטעהט ער אויף דער קאנגרעס-טריבונע, זעלבסט-זיכער און ארויספאדערנדיג, און אט ווידער אין סיים, אויף א מיטינג, אויף א פערזאמלונג, אויף א צוזאמענפאהר, שטענדיג אין געטומעל פון קאמף, אייביג אין א געראנגעל מיט אנדערע, אמאל אנגרייפענדיג און אמאל פערטיידיגענדיג זיך, דאס רוב אבער אטאקירענדיג א יחיד אדער א כלל, — זעהט איהר נישט פאר זיך נאך א גאנץ יונגען מענשען, אין וועלכען עס קאכט און ברויזט יוגענדליכע קאמפלוסט און קאמף-גרייטקייט, יוגענדליכע לעבענס-קראפט?

קוקט זיך נאר צו גענויער צו איהם: א קאפ מיט געדיכטע שווארצע האר, קוים-קוים פערזילבערט דא און דארט, א קאפ פול מיט טראץ, פול מיט פלענער און געדאנקען און — מיט פאנטאזיעס. ליפען פעסט-געשלאסענע, וואס זאגען עדות פון א אונבויגזאמען כאראקטער, פון גרויסער ווילענס-קראפט, פון א פאנאטישער עקשנות. אויגען טיפע, גרויסע און פער'חלום'טע, מיט א קונדעריש-נאאיווען בליק, אויגען, וואס צינדען זיך אן, שליידערן פונקען און בליצען, ווען ער וויל איבערצייגען, אינערליך אויפרודערן, רײדען צום הארצען און צום פערשטאנד, — קורץ, ווען ער פערטיידיגט די זאך, די אידעע, די הייליגע אמונה זיינע, וואס פיהלט אויס אלע ווינקעלעך פון זיין נשמה, זיין גאנץ וועזען. א טעמפעראמענט פון א 18-יעהריגען, וואס איז אדורכגעדרונגען פון א אונערשיטערליכען גלויבען אין זיך און זיינע קרעפטען און שטענדיג גרייט אויפצונעהמען דעם קאמף מיט צעהן מאל שטארקער פון זיך, מיט יחידים און גאנצע מחנות. א קאלטער, טרוקענער לאגיקער, א אנאליטיקער, וואס ארבייט מיט מאטעמאטיש-פרעציזע מעטאדען, און דאך, צוגלייך א פאנטאסט און א ראמאנטיקער, וואס דארף זוכען זיין גלייכען.

אט אזוי קענען מיר איהם, דעם יובילאר. ער איז דאך נאך גאר א יונגער מענש! און אויב זיינע חברים און אינטימע פריינד, זיינע נושאי-כלים און חסי-טעסטע אנהענגער זענען בלויז יונגע לייט. דאס איז אונזער נאציאנאלע יוגענד, וועלכע גלויבט אין איהם, אינספירירט און בעפליגעלט איהם, וועלכע קוקט ארויף צו איהם מיט עקסטאטישער ליבע און פערעהרונג.

ווי קען דען א 50-יעהריגער בעווייזען דאס, וואס ער בעווייזט? הײנט א רעפעראט אין איין שטעטיל, מארגען אין א צווייטען, יעדען טאג פון דער וואך ערגעץ אנדערש פערזאמלונגען. שטעט און שטעטלעך ווארטען אויף איהם. אין דער זעלביגער צייט טראגט ער ארויס און סיים, דאן די „קאלא“ און דער נאציאנאלער-ראט. ער שרייבט פאר צייטונגען, און שרייבט א סך, פובליציסטישע, פאלעמישע און אויפקלערענדע ארטיקלען. זענען איהם נישט גענוג די פרעמדע צייטונגען — שאפט ער זיך א טריבונע פאר זיך, אנ'אייגענע צייטונג. אויף די זיצונגען פון אקציאנס-קאמיטעט איז ער אלעמאל דא. ער האט דארט וואס צו טון, וואס צו זאגען, פאר וואס צו קעמפען. פערוויקעלט ער זיך אין א קאנפליקט וועגען א עיקר-פראגע פון ציוניסטישען לעבען, שרעקט ער זיך נישט אפ פאר קיין קאמף. און נויטיג — גרינדעט ער א ספעציעלע גרופע פון נאענטסטע אנהענגער, „אנ'אייגענע פארטיי“, און קעמפט מיט זיי צוזאמען, קעמפט עקשנות'דיג און אונערמידליך. מ'זעהט איהם אויף אלע מינדערהייט-קאנגרעסען, און אויך דארט איז ער איינער פון די ערשטע און דער ערשטער רייה. און קומט צו א וואהל-קאמפאניע — שטעלט ער זיך אליין אוועק קעגען א „וועלט“ מיט געגנער, בעקעמפט זיי מיט אלע גייסטיגע און מאראלישע כלי-זיין, ער האט אין זיין רשות, מיט א גענוי בערעכענטער טאקטיק און סטראטעגיע, מיט זיין אויסגעהאלטענקייט און עקשנות, מיט'ן כח פון זיינע ארגומענטען, מיט דער אבסאלוטער עהרליכקייט פון זיין ציל און שטרעבען — און בעזיגט זיי שליסליך, טריאומפירט איבער זיי.

זאגט זיך, וואס איהר ווילט: צו דעם אלעם מוז מען האבען איבערמענשליכע כחות, א איבערנאטורליכע ארבייטס-קראפט און ענערגיע, יוגענדליכען אידעאליזם, אנ'ענטוזיאזם. גרויסע אמונה אין זיך, די אמונה פון א 18-יעהריגען, וואס איז איבערצייגט, אז ס'איז גאר נישטא קיין שווערע זאך אויף דער וועלט.

נײן, עס גלויבט זיך נישט, אז יצחק גרינבוים איז שוין א פופציגער, בשום אופן נישט.

און ווידער, צוריק גערעדט, אפשר יא. איך נעהם זיך גריבלען אין מיין זכרון און דא פאלט מיר איין גאר אנ'אנדער זאך: מיר לעבען שוין, דאכט זיך, ווידער אין א טעות. ווי, ער איז שוין 50 יאהר אלט, זאגט איהר, — א טעות, ער מוז שוין זיין עלטער, א סך עלטער.

וואס רעדט איהר? נעהמט נאר א בליי אין האנד אריין און פרובט נאר אקארשט אויסשטעלען די ווייכטיגסטע דאטען פון זיין לעבען אויפ'ן פאפיר: ווען האט ער שטודירט, ווען געגרינדעט, ווען זיך אנגעשלאסען דעם ציוניזם, געווארען א אקטיווער טוער, געשריבען, אגיטירט, ארגאניזירט, ווען האט ער דורכגעמאכט די אלע מדרגות פון איינפאכען סאלדאט ביז צום פעלדמארשאל? אז איהר וועט נעהמען רעכענען, וועט איהר נאך מוזען צוגעבען א שעהנע פאר יאהר צו די 50 יאהר.

מיר געדענקען דאך איהם שוין אזוי לאנג, אזוי לאנג. שטעהט ער שוין נישט צעהנדליגער יאהרען אין מיטען פון יודישען עפענטליכען לעבען? נאך אלס גאנץ יונגע מענשען האבען מיר שוין געהערט פון איהם, געלייענט זיינע ארטיקלען, געקענט זיין נאמען. און מיר זענען דאך שוין אלטע און די פופציגער און נאך עלטער! גרינבוים! אויף די ערשטע באזעלער קאנגרעסען איז דאס שוין געווען א נאמען מיט א קלאנג. און פון יענער צייט אן איז ער איינער פון די באפּ לײַרכטע(?) אין דער יודישער וועלט אלס פובליציסט, אלס אגיטאטאר, אלס פראמינענטער מיטארבייטער און פיהרענדע פערזאן אין דער ציוניסטישער בעוועגונג, אין דער יודיש-נאציאנאלער פאליטיק. אין פוילען און רוסלאנד שטעהט ער יאהרען לאנג אין די פארדערשטע רייהען פון דער בעוועגונג. ער פערנעהמט ווייכטיגע און פעראנטווארטליכע פאסטענס אין ציוניזם. און מוז נישט איינמאל וואנדערן אין תפיסה פאר זיין צו שטארקען, צו טעמפעראמענטפולען אונטערנעהמונגס-דראנג.

און דאן זיין ליטעראַרישע פּראָדוקטיוויטעט, זיין פראלעטארישע פובליציסטישע און זשורנאליסטישע טעטיגקייט! ער גיט ארויס בראשורען און זאמעל-ביכער, רעדאקטירט צייטונגען און וואכענבלעטער און דער העברעאישער, יודישער און פוילישער שפראך. ער ארבייט מיט און פרעמדע צייטונגען. נישטא דאס העברעאישע אדער יודישע בלאט מיט א נאציאנאלער ריכטונג, וואו ער זאל נישט פיגורירען אויף דער ערשטער שטעל אלס ווארט-פיהרער און נאציאנאלע אדער יודיש-פאליטישע פראגען.

דאס אליין טוט זיך נישט אזוי לייכט ווי עס רעדט זיך. דאס איז א לעבענס-ארבייט, וואס פיהלט אויס א לעבען פון א מענשען. ווען זשע אלזא האט ער עס בעוויזען צו טון? און משך פון וועלכער צייט? ווען האט ער אנגעהויבען זיין טעטיגקייט אלס ציוניסט, אלס נאציאנאלער עסקן?

רעכענט נאך און איהר וועט זעהן, אז די דאטען שטימען נישט. א סברא, אז מיר ווייסען נישט ווי אלט ער איז און וועלען עס נישט וויסען. אט דאס איז דאס סודות'פולע, דאס מיסטעריעזע און מיסטישע ביי דעם מאן גראדע, וואס זיין לעבען און ווירקען איז אזוי אפען און קלאר פאר אלעמען, אזוי וואונדערבאר גראדלייניג. אט דא ליגט דאס געהיימניש פון זיין ווירקונג און איינפלוס, פון זיינע ערפאלגען און נצחונות: וואס לענגער ער איז ביי דער ארבייט, וואס ווייטער די יאהרען רוקען זיך, אלץ יונגער ווערט ער, אלץ שטארקער זיין גייסטיגע מוסקול-קראפט, אלץ פעסטער זיין ווילען, אלץ גרעסער זיין מוט.

און דער ארבייט און דורך דער ארבייט איז ער געווארען דאס, וואס ער איז. און פייער פון א לאנגיעהריגען אהן הפסקה'דיגען קאמף, און דער קוזשניצע פון ליידען און קרבנות, פון א אונמידליכער הארטער פאלקס-ארבייט האט זיך אויסגעשמידט אט דער מארשאל-שטאב(?), אט די וואונדערבארע יודישע כאראקטער-פיגור, די נאציאנאלע פיהרער-געשטאלט, וואס הייסט יצחק גרינבוים.

א מעכטיגע יודישע פערזענליכקייט, א פאליטיקער און נאציאנאלער עסקן פון א גרויסען פארמאט — איז גרינבוים הײנט דער אנערקענטער פיהרער פון פוילישען יודענטום און א ציוניסטישער פיהרער, וועלכער געהערט צו די פראמינענטעסטע און פעדערשטעלסטע(?) בייער פון פאלק און לאנד.

גרינבוים איז א איינציגארטיגע געשטאלט אין דער יודיש-נאציאנאלער בעוועגונג. מ'האלט איהם געוועהנליך פאר א „פראזאאישען“, פאר א טרוקענעם גייסטעס-מענש, פאר א דאקטרינער און „פרינציפען-רייטער“. די, וואס קענען איהם נעהנטער, ווייסען אבער, אז אט דער מפולמרשט טרוקענער ראציאנאליסט און „קאלטער מתנגד“ איז אין גרונד פון זיין וועזען אלע מאל געווען און אויך ביז הײנט געבליבען א געפיהלס-מענש, א ראמאנטיקער און א טרוימער. און אויך דערין הערט מען זוכען דאס געהיימניש פון זיין פערזענליכקייט(?), ווירקונג און פון זיין איינפלוס אלס פיהרער. אט די ראמאנטיק זיינע, וואס פיל בעמערקען נישט, ברענגט אריין שפאנונג(?) אין אונזער בעוועגונג, בעפליגעלט אונזער פאנטאזיע, בעפרישט ווי מיט א בעלעבענדען טוי אונזערע הערצער(?) און געמיטער.

יצחק גרינבוים שטעהט הײנט אין זענית פון זיין לעבען. פון געגנער באקעמפט, פון פריינד און אנהענגער בעליבט און בעוואונדערט — ווערט ער גלייכצייטיג פון אלע געשעצט און געעהרט אלס קרישטאל-לויטערער מענש, אלס גרויסער יוד, אלס אונערמידליכער און אונערשראקענער קעמפער פאר דער יודיש-נאציאנאלער זאך.

און זיי אלע האבען הײנט איין וואונש: אז ער זאל נאך לאנג קענען דינען דעם יודישען פאלק מיט דעמזעלבינען יוגענדליכען ברען, מיט דערזעלבינער עקשנות, גייסטיגער פרישקייט און אונגעמינדערטער קראפט ווי ביז אהער.

דעם פריינד און פאלקס-פיהרער

פון דעפ. ד״ר י. ראזענבלאט

מיט איניגע וואכען צוריק, איז דעפ. י. גרינבוים אלט געווארען 50 יאהר. זיינע פריינד און פארעהרער האבען געפייערט דעם יובילעאום און געוואלט דערמיט אקצענטירען די בעדייטונג פון גרינבוים'ס טעטיגקייט, וועלכע ער האט געפיהרט ביז איצט.

גרינבוים איז א גאנץ בעזונדערע אינדיווידואליטעט. מ'קען איהם נישט מעסטען מיט דער מאס, מיט וועלכער מ'קומט צו צו אנדערע מענשען. מ'קען אויך נישט אפשעצען זיין טעטיגקייט מיט דער זעלבער וואג, מיט וועלכער מ'מעסט די געזעלשאפטליכע לייסטונגען פון אנדערע טוער. ווען מ'זאל וועלען אין א פאר ווערטער אויסדריקען דאס, וואס ס'איז ספעציפיש אין דעם מענשען, וואלט מען זיך געמוזט פאראפראזירען דאס אלטע לאטיינישע שפריכווארט און זאגען: „נישטא די זאך, וואס איז יודיש, אז זי זאל מיר זיין פרעמד“.

און משך פון די צעהנדליגער יאהרען פון זיין טעטיגקייט — און אנגעהויבען האט ער זי גאנץ פריה, נאך אלס יונגער סטודענט — איז נישט געווען קיין טאג אין בולשטעבליכען זין פון ווארט, וואס האט נישט געהערט זיין פאלק. ס'איז אין זיין קאפ נישט ענטשטאנען קיין איינציגער געדאנק, וועלכער איז נישט געווען קאנצענטרירט אויף דעם ציוניזם.

ציוניזם, א״י, יודיש פאלקסטום — דאס איז דער אינהאלט פון גרינבוים'ס לעבען. ער אליין און די ברייטעסטע שיכטען פון אלוועלטליכען יודענטום קענען זיך גארנישט פארשטעלען גרינבוים'ען אלס נישט טעטיגען פאר'ן יודענטום, די הייסע ליבע צום יודענטום מיט זיינע אידעאלען, פעראייניגט זיך אין איהם מיט א שטארקען ווילען, וואס גרענעצט מיט עקשנות. ס'איז כמעט אונמעגליך אפצוטרייסען איהם פון א זאך, וואס ער האט זיך איבערגעקאכט און אויפגענומען, נישט ווייל ער איז אנ'עקשן, נאר ווייל ער האט די זאך מיט און אלזייטיג דורכגענומען פריהער ווי זי איז אריין אין זיין בלוט.

א דאנק דער דאזיגער עקשנות איז זיין טעטיגקייט געווארען אנ'עפאכע אין יודישען לעבען און מ'קען אהן איבערטרייבליך בעהויפטען, אז גרינבוים איז דער בעדייטענדסטער מענש, וואס דאס פוילישע יודענטום האט פון זיך ארויסגעגעבען אין די לעצטע צעהנדליגער יאהרען. אזא שטייגער מענש, פאר וועלכען דער קאמף פאר די יודישע אידעאלען איז געווארען זיין לעבענס-אינהאלט, מוז האבען און האט העפטיגע געגנער. אבער די געזעלשאפט האט אנ'אידעאלען כאראקטער, די וואס קענען איהם נאהענט, די וואס ארבייטען און קעמפען מיט איהם צוזאמען, מוזען איהם ליב האבען, ווייל זיי ווייסען, אז אין דער ברוסט פון'ם דאזיגען קרישטאל-ריינעם מענש, ברענט א הייליגער יודישער פלאם.

גרינבוים שטעהט איצט אין די שענסטע לעבענס-יאהרען, געזונט און קרעפטיג, און ס'איז צו האפען אז ס'וועט איהם בעשערט זיין נאך לאנג צו ארבייטען פאר זיין פאלק. דאס פאלק האט אבער די פליכט צו ערפילען דעם הייסעסטען וואונש פון זיין מנהיג און דער וואונש איז: — צו ארבייטען אין ארץ ישראל.

—ח—

צו אלע ציוניסטען אין לאדז!

וועגען דער פאלקס-מתנה פאר י. גרינבוים

צו ערווערבען פאר איהם א נחלה אין ארץ ישראל

יצחק גרינבוים איז די טעג אלט געווארען 50 יאהר. מ'דארף די פוילישע יודען און די ציוניסטען בעפרט נישט דערציילען ערשט, ווער דער חשוב'ער יובילאר איז, וואס פאר פערדינסטען ער האט זיך ערווארבען אלס נאציאנאלער טוער און אונערשראקענער קעמפער פאר יודישע רעכט. מיר קענען אלע זיין טעטיגקייט. מיר בעוואונדערן אלע זיין מוט און זיין אפפערוויליגקייט פאר די אינטערעסען פון כלל. מעהר ווי 30 יאהר פון זיין לעבען, די בעסטע יאהרען און כחות, האט ער אפגעגעבען אין דינסט פון דער נאציאנאלער זאך, און קאמף פאר א ליכטיגערן מארגען, פאר א שענערע צוקונפט פון יודישען פאלק.

בכדי אויסצודריקען י. גרינבוים'ען אויף א ווירדיגען אופן די פערדינטע אנערקענונג און דאנקבארקייט פאר זיין לאנגיעהריגע, אונערמידליכע און קרבנות-פולע ארבייט, האבען די ציוניסטישע און נאציאנאלע קרייזען און פוילען בעשלאסען צו פעראנשטאלטען די דענקווירדיגע דאטע פון זיין 50-יעהריגען יובילעאום דורך א עהרענפולע אויסצייכנונג, און וועלכער עס זאלען זיך קאנען בעטייליגען די ברייטעסטע שיכטען פון פאלק. די דאזיגע אויסצייכנונג קאן נאר זיין א פאלקס-מתנה פאר גרינבוים'ן אין דער פארם פון נחלה, וואס זאל ערווארבען ווערען פאר איהם אין ארץ ישראל. מ'קען זיך נישט פארשטעלען קיין שענערע קרוינונג פון זיין לעבענסווערק, קיין ווירדיגערען אויסדרוק פון דאנקבארקייט פאר דעם מוטיגען קעמפער און פיהרער, ווי אזא פאלקס-געשאנק, וואס וועט איהם געבען די מעגליכקייט זיך צו בעזעצען אין ארץ ישראל, אין אונזער הײמלאנד, וואס איז פון זיין יוגענד אן געווען דער ציל און דער זין פון זיינע שטרעבונגען און האפנונגען, דער אינהאלט פון זיין לעבען.

צו דעם צוועק איז איצט פראקלאמירט געווארען א פאלקס-זאמלונג, וואס דארף בילדען דעם פאנד פאר דער געפלאנטער מתנה.

דער דאזיגער בעשלוס איז אין גאנץ פוילען, אין די ברייטעסטע קרייזען פון נאציאנאלען יודענטום אויפגענומען געווארען מיט בעגייסטערונג. אין פיל שטעט און שטעטלעך, האבען זיך געגרינדעט יובילעאום-קאמיטעטען, וועלכע זענען שוין צוגעטרעטען צו דער זאמעל-אקציע.

אויך לאדז קאן נישט און טאר נישט אפשטעהן פון כלל. לאדז איז די צווייט-גרעסטע שטאט אין פוילען. לאדזשער ציוניסטען האבען אלע מאל געוויסענהאפט ערפילט זייער נאציאנאלע פליכט. און א פליכט איז עס א גרויסע, א עהרענפולע: מיר מוזען בעווייזען, אז מיר פערשטעהן אויך ווי אנדערע, ווי יעדעס געזונטע פאלק, דאנקבאר צו זיין און ווירדיג אפצושאצען די ארבייט און די פערדינסטען פון אונזערע פיהרער.

מיר פאדערן דעריבער אויף אלע ציוניסטען און נאציאנאלע יודען אין לאדז צו בעטייליגען זיך אין דער זאמעל-אקציע, וואס מיר האבען געעפענט, און זיך אליין צו בעשטייערן לטובת דעם פאנד פאר דער פאלקס-מתנה, וואס איז בעשטימט פאר י. גרינבוים'ען!

ווער עס וויל זיך דעקלארירען, מוז עס תיכף טון.

די געלדער קענען אפגעגעבען ווערען אין דער רעדאקציע פון „לאדזער טאגעבלאט“ אדער און דער ציוניסטישער ארגאניזאציע, ציגעל-גאס 4.

לאדזער יובילעאום-קאמיטעט

י. אוגער, ל. אוריסאן, ע. האמיבורסקי, מ. לומאן, מ. מרחיב, ט. פיקעלני, ד״ר י. ראזענבלאט, מ. רומקאווסקי

לאדזער טאגעבלאט

ד.ר רעדאקטאר נעמט-אן פון 6 ביז 7 אין אוונט.

נישט בעשטעלטע מאנוסקריפטען ווערען נישט צוריקגעשיקט

אדרעס: Lodzer Tageblat", Łódź, Piotrkowska 16 Skrz. poczt. 16

טעלעפאנען: רעדאקציע 100.57. אדמיניסטראציע 100.47

די פאליטיק פון דער וואך

דער קאנסטיטוציע-קאמף אין עסטרייך און מיט וואס ער האט זיך געענדיגט.—וואס פאר אנ'ענדערונגען זענען דורכגעפיהרט געווארען אין דער דארטיגער קאנסטיטוציע? — ווי זעהט דארט איצט אויס די מאכט פון פרעזידענט?

דאס קליינע עסטרייך האט דורכגעמאכט א זעהר שווערע קאנסטיטוציע-קריזיס און איז אריבער בשלום. א לאנגע צייט האט איבער דער בלויער דונאי-רעזידענץ געהאנגען א שווערער קאשמאר פון בירגער-קריג. צווי בעוואפענטע מחנות זענען געשטאנען איינע קעגען דער אנדערער און געפוצט די מעסערס, גרייט אנצופאלען איינע אויף די צווייטע און צו דערטרינקען דאס קליינע לאנד אין א גרויסען ים פון בלוט. און דעם זיבעטען דעצעמבער איז ענדליך געקומען צו א שלום.

צו א צווייט-געהענדע פשרה פון ביידע צדדים און עסטרייך האט שוין א נייע קאנסטיטוציע.

די פריהערדיגע קאנסטיטוציע און עסטרייך איז געשאפען געווארען אין יאהר 1920. דאס האבסבורגישע עסטרייך איז ארויס פון דער מלחמה חרוב ומוחרב, צופליקט און צעריסען, אז עס איז כמעט דערפון קיין זכר נישט געבליבען. די געמישטע קעניגליכע און קייזערליכע פעלקער האבען געמאכט שבת פאר זיך. די טשעכען האבען געגרינדעט א בעזונדערע מלוכה, די סלאוואקען זענען אוועק צו יוגאסלאוויען, גאליציען צו פוילען, א טייל פון די אלפען האט איטאליען צו זיך צוגעטוליעט און פון דער אמאליגער גרויסער מיטעל-אייראפעאישער דונאי-מלוכה איז קוים איבערגעבליבען אלס זכר לחורבן די גרויסע הויפט-שטאט ווין מיט א פאר גאנץ קליינע דייטש-שפרעכענדע פראווינצען. וואס זייער איינציגער נאטירליכער וועג איז געווען, צו ברענגען א פאליטישען זעלבסטמארד און זיך אנצושליסען אין דייטשלאנד. נאר די וועלט האט עס נישט דערלאזט, און מען האט גענויט בלית ברירה בלייבען א זעלבסטשטענדיגע מלוכה. די וועלט איז דעמאלט געגאנגען רעכטס אויף לינקס, צו פריש זענען נאך געלעגען אלעמען אין זכרון די וועגען פון די מלחמה-העצער און וועלט-איינמער-צונגער, אז מען זאל בענקען נאך דער דינאסטיע, צו הייליג האבען אפגעקלונגען די טענער פון דער רוסישער רעוואלוציע אין אייראפא, אז מען זאל נישט דערפון בעאיינפלוסט ווערען. האט זיך דעמאלט דאס קליינע עסטרייך, ד.ה. איינענטליך די שטאט ווין מיט די פאר גאנץ איבערגעבליבענע עסטרייכישע פראווינצען, געשאפען א קאנסטיטוציע, וואס איז געווען די בריימסטע אין דער וועלט. די פארלאמענטארישע ארדנונג פון דער ריינסטער פרובע. דער פרעזידענט האט באמת געדינט בלויז אלס רעפרעזענטאנץ-פיגור, אלס צולינדער-הוט און די גאלא-מענ(?) אין די יומא דפגרא'ס. אפילו קיין שאטען פון א ברעקעל מאכט האט דער פרעזידענט נישט פערלאנגט. ער האט אפילו נישט געהאט קיין רעכט פונאנדערצולאזען דעם פארלאמענט און צו נאמינירען א קאבינעט. און פארלאמענט האט געהערשט די אמת'ע „סאמאוולאדזשטווא“. דער פארלאמענט איז געווען סובערן. ועל כולם איז דאס דאזיגע קליינע לאנד ערקלערט געווארען פאר א בונדעס-מלוכה, א פעדעראציע זייט עס פון עסטרייכישע פראווינצען. די שטאט מיט איהרע 2 מיליאן איינוואוינער איז אויך אויסגעשיילט געווארען אלס א בעזונדערע אויטאנאמע פראווינץ, וואו די גאנצע מאכט ליגט אין די הענט פון מאגיסטראט מיט'ן שטאט-פרעזידענט. דאס איז געווארען געמאכט צוליב דעם, אז די פויערן פון שטייער-מארק און פון אנדערע פראווינצען זאלען נישט אמאל וועלען מאיאריזירען און בעגרענעצען די ממשלה פון די סאציאל-דעמאקראטען אין ווין, אזוי ווי זיי האבען עס טאקע געטאן אין בונדעס-פארלאמענט.

די סאציאל-דעמאקראטען זענען אזוי ארום געווארען די איינציגע בעלי-בתים פון דער שטאט ווין און די אלטע האבסבורגישע רעזידענץ איז געווארען די הויפט-שטאט פון'ם לינקסטען און ראדיקאלסטען פלינגעל פון'ם צווייטען אינטערנאציאנאל. ווין איז, אלזא, געווארען א דארן אין די אויגען פון די, וואס האבען עפּעס(?)מליך(?) און איז געהיים געלעכצט נאך די אלטע גוטע צייטען. די קאנסטיטוציע איז געווארען דער ביין, וואס האט געווארגען און געשטיקט דעם האלז פון דער עסטרייכישער רעאקציע, וועלכע האט זיך ארגאניזירט און דער קלערוקאל-אנטיסעמיטישער פרינציפ-מאגנאטשער פארטיי פון די קריסטליך-סאציאלע.

עסטרייך איז געווארען צוטיילט אויף 2 לאגערן, פון איין זייט די ווינער ארבייטער מיט זייער סאציאל-דעמאקראטישער פארטיי, און פון דער צווייטער זייט — די פרוינץ-פויערים און געלד-מאגנאטען און דער קריסטליך-סאציאלער פארטיי. די ביידע פארטייען האבען א לאנגע צייט געפיהרט דעם קאמף אויפ'ן פארלאמענטארישען באדען.

און מאמענט אבער, ווען אין אייראפא האט זיך אנגעהויבען צו פערשפרייטען די „קרענקהייט פון פארלאמענטאריזם“, מוסאליני האט אויפגעטון נסים ונפלאות אין איטאליען, פרימא דע ריווערא אין שפאניען, און דער פאשיסטישער קאנצערט האט אנגעהויבען אויסגרילצען זיין קאמפאניע איבער דער פארלאמענטארישער ארדנונג און די לענדער וואס זענען אויפגעשטאנען תחית המתים נאך דער מלחמה, אבער וואס די מלחמה האט זיי רואינירט — האט זיך אין עסטרייך אויך אנגעהויבען צו ארגאניזירען א שטארקע פאשיסטישע בעוועגונג, וועלכע איז גאנץ אפען געשטיצט געווארען פון דעם זעלבען קריסטליך-סאציאלען בונדעס-קאנצלער זייפעל און די עסטרייכישע פרינצים. די פאשיסטישע ארגאניזאציע האט זיך ארגאניזירט אין דער בעוואפענטער „היימווער“. די פויערן פון שטייערמארק האבען זיך בעוואפענט קעגען די ארבייטער פון ווין און גאנץ עסטרייך איז פערוואנדעלט געווארען אין 2 בעוואפענטע מחנות, אין דעם סאציאליסטישען „שוץ-בונד“ און אין דער פויעריש-פאשיסטישער „היימווער“. דאן האבען די קריסטליך-סאציאלע געקאנט אנהויבען אן'אפענעם קאמף קעגען דער קאנסטיטוציע. קודם כל האט מען געוואלט מבטל מאכען די ברייטע אויטאנאמיע פון דער שטאט ווין. מען האט געוואלט אפשאפען דאס פראפארציאנעלע וואהל-רעכט, די סובערענע רעכט פון פארלאמענט, פערשטארקען די מאכט פון פרעזידענט און אויב די דאזיגע גוטע זאכען וועלען זיך נישט איינגעבען מיט גוטען, אויפ'ן פארלאמענטארישען וועג האבען די היימווער-מחנות געדראהט מיט א מארש אויף ווין, ווי זיי וועלען דערטרינקען די רויטע הויפט-שטאט און נאך א רויטערן ים בלוט. און אין עסטרייך האט דער ערנסט געדראהט מיט א גרויזאמען בירגער-קריג. און דעם ערנסטסטען און אנגעשטרענגסטען מאמענט פאר דער קליינער פיל-איבערגעליטענער מלוכה האט זיך דאן געשטעלט בראש פון דער מלוכה א מאן מיט א שטארקער האנד, מיט א פעסטען ווילען און דער עיקר, מיט א טיפער פערשטענדניש, אז דער בירגער-קריג וועט ברענגען דאס גרעסטע אומגליק פאר דעם אזוי אויך געפאלענעם עסטרייך. דער דאזיגער מלוכה-מאן איז געווען דער געוו. ווינער פאליציי-פרעזידענט שאבער.

ווען שאבער האט איבערגענומען די רעגירונג האט ער גענומען אונטערהאנדלען מיט די צוקריגטע פארטייען וועגען א קאמפראמיס. און ענדליך נאך א פאר חדשים איז איהם די דאזיגע ארבייט געלונגען און אפגעלענקט פון עסטרייך דעם געפאהר פון א בירגער-קריג.

זונטאג דעם זיבעטען דעצעמבער איז ענדליך געקומען צו א קאמפראמיס צווישען די סאציאל-דעמאקראטען און די קריסטליך-סאציאלע און עס איז אנגענומען געווארען די נייע קאנסטיטוציע, פון וועלכער קיינער פון די צדדים איז נישט ארויס אלס זיגער און נישט אלס בעזיגטער.

די מאכט פון פרעזידענט איז לויט דער נייער קאנסטיטוציע אבסאלוט פערשטארקט געווארען. אבער נישט אויף אזוי פיל, ווי עס האבען דאס פערלאנגט די פאשיסטען, און דער עיקר נאך, דאס רויטע ווין איז ווייטער געבליבען ביי איהר אויטאנאמיע אהן שום מורא, אז זי זאל מאיאריזירט ווערען פון די פויערישע פראווינצען.

דער זיבעטער דעצעמבער איז ווין האט בעוויזען, אז ביי א גוטער פערשטענדיגונג און ביי א גוטען ווילען פון די צוקריגטע צדדים קאן מען אויסמיידען די געפאהר פון'ם בירגער-קריג אפילו ווען דער חלף ליגט שוין אויפ'ן האלז...

ב. ז.-ח.

קריזיס, אדער אויפלעזונג?

פון ד״ר א. קאַראַלניק

עס איז געקומען די צייט צו רעדן קלאָרע ווערטער, און נישט מעהר צו ענגלאַנד, ווי ביז אַהער, נישט אפילו צו די אַראַבער — צו זיי דערגעהען די ווערטער דאָך בכלל נישט. עס איז צייט דורכצורעדן זיך צווישען זיך, און אוועקשטעלען פאַר דער ציוניסטישער פאַרטיי, פאַר איהרע פיהרער, די פראַגע, שאַרף און קאַטעגאָריש: וואו אַהין פיהרט דער וועג?

א בהלה איז געוואָרען אין דער יודישער וועלט. האָט אויף איין רגע — אונטער דעם איינדרוק פון דעם בלוט־שטורם אין ארץ־ישראל — אויפגעפלאַמט דער יודישער פונק, אויסגעגליטלט זיך דער יודישער פראָנט און תיכף געקומען דער איבערברוך, דער צוזאַמענברוך. נאָך דאַכט זיך די רייהען נישט פאָרמירט ווי עס דאַרף צו זיין — און שוין קלינגט אין דער יודישער וועלט אַרויס דער רוף: „איש לאהליך ישראל" — צוגעהט זיך אין איטליכע געצעלטען. און זיי צוגעהען זיך — איינער אין די געצעלטען פון „שם ועבר", וואו מען לערנט תורה, און אַנדערע פערבלאָנדזשען שוין אפילו ביז די „אהלי קדר" — ביז צו די שוואַרצע אַראַבישע געצעלטען, ביז צו די בעדואינער אין דער מדבר.

מיר האָבען געמיינט, מיר האָבען גע־האָפט, אַז דער קריזיס וועט ברענגען מיט זיך אַן׳ענטשיידונג. ווי יעדער קריזיס. וואָס איז דען אַ קריזיס? עס איז די „לעזונג". עס זאַמלען זיך אָן ווידערשפּרוכען, עס הויפט זיך אָן אונצופרידענהייט, אינטערעסען נישט קען אויסגעגליכען, צווישטערטער גלייכגעווילט, מאָטיווען פערטונקעלטע און צילען פערגעסענע — דער נאָרמאַלער וועג פון דעם לעבען ווערט בלאָקירט — און עס קומט צו אַ קאָנפליקט.

דער קאָנפליקט, דער קריזיס, פּרינגט צו אויסלייטערונג, צו אַ קלאָרמאַכונג. ער העלפט גובר זיין די אונזוענגנסטע ווידערשפּרוכען. ער דערהויבט דעם מענשען איבער דער לאַגע — און דער יע־ווילטאַט איז — די „קאַטאַרסיס", ווי די אַלטע גריכען פלעגען עס אָנרופען, די דערלייזונג.

און דער קריזיס ווערט אַ נויטווענדיגער מאָמענט, ווייל אַ דורכבראַך און אַן׳איבערגאַנג — אין דער דראַמע, צו דער דראַמע פון דעם יחיד, אָדער פון דעם כלל.

און אָט אַזוי האָבען מיר זיך פאָרגעשטעלט די ענדערונג און די ווייטערע אַנטוויקלונג פון דעם גרויסען קריזיס, וואָס דאָס יודישע פאָלק לעבט איבער אין זיין פּאַלעסטינישער דראַמע.

גנישטאָ וואָס צו לייקענען. עס איז אַ קריזיס. נישט קיין קריטישע לאַגע, דאָס איז גאָר עפּיס אַנדערש. מען האָט אַזוי גענומען געווען, מען האָט אַזוי שוואַרץ געמאָלט דאָס בילד, אַז מען זעהט שוין כמעט גאָרנישט פון דער ווייטענס.

פון דער נאָהענט איז נישט אַזוי שוואַרץ — אין פּאַלעסטינא איז מען גאָרנישט אַזוי פעסימיסטיש. דאָרט — וואו דער גאַנצער ענין איז נישט מעהר קיין מעטאַפיזיק, נישט קיין מאַטעריע פאַר דעקלאַמאַציע, נאָר אַ לעבענס־פראַגע, דאָרט איז מען רוהיגער, אָפּטימיסטישער. דאָרט זעהען זיי די פערטיילונג פון די כחות, דאָרט קאָנען זיי פערגלייכען, האָבען אַ מאָס און אַ פּערספּעקטיווע. און זיי שרעקען זיך נישט. זיי האָבען נישט מורא, אַז דער גאַנצער בנין פאַלט איין. זיי וויסען — ער שטעהט אויף אַן׳אייזערנעם פונדאַמענט, אויף דער געשיכטליכער נויטווענדיגקייט.

אָבער עס זענען דאָ אין ארץ־ישראל אַליין אויך מענשען, וואָס האָבען דעם מאַלאַנט צו זעהען — פון דער ווייטענס. אפילו די קלאָרע, די דורכזיכטיגע ליפט פון פּאַלעסטינא העלפט זיי נישט. זיי האָבען נישט קיין פּערספּעקטיווע.

זיי זענען אפשר צו „אַנטיק", צו עגיפּטיש. עס איז אפשר אַן׳אַטאַוויזם, אַ ירושה פון די אַלטע דורות, אַ ביאָלאָגישע זעלטענהייט. געווים. אָבער ארץ־ישראל איז אַן׳אַלט לאַנד, און דאָרט קאָן מען אַלצדינג געפינען — אפילו די זעלטענסטע אַלטערטימער.

אפילו אַזעלכע „פּאָליטיקער" ווי ד״ר מאַגנעס און זיינע חברים פון „ברית שלום". אַן׳אַלטע פּאָליטיק, אַלט ווי דער גלות. רוהיגער, די פּאָליטיק, וואָס האָט דערפיהרט צום גלות. ירמיהו האָט זי געפּרעדיגט אין זיין צייט — „גיט זיך אונטער", מאַכט שלום, זאָגט זיך אָפּ פון אייער אונאָפּהענגיגקייט. איהר זייט נישט קיין פאָלק ווי אַלע אַנדערע, גאָט׳ס פאָלק זייט איהר, „והייתי להם לאלהים והמה יהיו לי לעם". יאָ, אַמאָל, אַזוי אַמאָל — דעמאָלט ווען אַלצדינג זיין גוט. — אָבער דערווייל נעמט אויף זיך דעם גורל. אז דער ענגלענדער פון די מלוכה־ביהערדע איז געוועזן: „הוא מרפה את ידי אנשי המלחמה הנשארים" — דורך זיינע נביאות, דורך זיינע דרשות, דורך זיין פּראָפּאַגאַנדע פון שלום און אונטערוואַרפען זיך, שוואַכט ער אָפּ די הענד פון די, וואָס קעמפען, טייטש ער דעם מוט פון דעם פאָלק.

אָבער ירמיהו׳ס קול האָט נובר געווען. און דער גלות איז געוואָרען די היסטאָרישע פונקציע פון יודישען פאָלק. און אַלץ טוט דער האָפנונג אויף „אַמאָל", אויף דעם „אחרית הימים", אַלץ איבערטראָגט אויף דער ווייטער, ווייטער צוקונפט. אָבער אויך אין דער איינציגער צייט אַהן דער רוהיגער היסטאָרישער פּערספּעקטיווע. ירמיהו האָט נישט פערשטאַנען, נישט געוואָלט פערשטעהן די וועגען פון דער ווירקליכער פּאָליטיק פון זיין צייט. אַ בונד מיט מצרים, אַ קאָאַליציע נעגען בבל — דאָס נישט. עס קאָן אפשר געראָטען. און וואָס וואָלט ווערען מיט דער מעהריגער פון ליידען, פון משיח־האָפנונגען, וואָס וואָלט זיין מיט דער גאָט־נעקליבענקייט־אידעע?

מקריב זיין דעם הייגט פאַר דעם מאָרגען, די ווירקליכקייט פאַר דער לעגענדע, דאָס איז די אַלטע כהנים־פּאָליטיק. פון ירמיהו ביז יאָזעפוס פלאַוויוס, דער כהן, וואָס האָט אויך געפּרעדיגט בלויז אונטערגעבען זיך, נאָר הכנעה, שלום מיט רוים, זאָל עס קאָסטען וואָס עס וויל — וויל דאָס, וואָס יודען פערמאָגען, די גייסטיגקייט, די רוחניות, די וועלט־דערלייזונגס־מיסיע, ווער קאָן זי אוועקנעמען? וואָס האָבען יודען צו פערלירען, וואָס קאָן זיי געשעהען? און צו וואָס דאַרפען זיי האָבען שטאַאַט, פּאָליטיק, רעגיע, סובערענעמעט, אויב עס איז פאַראַן — דער „ספר"?

און אויף דעם הר־הצופים זוצען זיך די היטער פון דעם ספר און פּרעדיגען ירמיהו׳דיג, יאָזעפוס׳דיג: שלום. נאָך האָט זיך דער קאַמף נישט פערענדיגט, נאָך שטעהען די נעגנער מיט געשליפענע שווערדען — און פון דעם הר־הצופים וועהט שוין די ווייסע פאָהן: „מיר גיבען־איבער די פעסטונג".

און די פעסטונג הייסט: ציוניזם.

עס איז דאָך בלויז מליצה און אַ שפּיל מיט ווערטער, ווען זיי רעדען וועגען דער „באַלפור־דעקלאַראַציע", וואָס דאַרף בטל ווערען, ווען זיי שטעלען אויף די הויפּט־פּרינציפּען פון דעמאָקראַטיע און יושר און פּאַרלאַמענט א.א.וו.

וואָס פאַר אַ וואונדערבאַרע פּראַזען פאַר אַ גאַנץ פשוט׳ער זאַך, וואָס הייסט: מיטלאָזונגקייט.

וואָס הייסט דאָ: אָפּזאָגען זיך פון דער באַלפור־דעקלאַראַציע? אָפּזאָגען זיך פון דער „נאַציאָנאַלער היים"? פון דעם גאַנצען יסוד פון דער ציוניסטישער בעוועגונג, פון דעם איינגעשלאָגען זיין פון דעם גאַנצען ציוניזם?

זיי שטיצען זיך אויף אחד־העם. אָבער וואָס איז דער אַזוי־גערופענער אחד־העמ׳יזם? האָט אחד־העם דען געהאַט אַ פּאָזיטיווען פּראָגראַם? האָט ער געהאַט אַ פּאָליטישען סיסטעם? אחד־העם איז געווען אַ קריטיקער פון דעם ציוניזם. אָבער נישט קיין שעפּערישער דענקער. ער האָט אַרייננעבראַכט אַ קאָרעקטיוו אין דער הערצל׳ישער ריין־פּאָליטיש שטאַאַטליכער קאָנצעפּציע פון דער יודישער פּאָליטיק. ער האָט געוואָלט פאַרגרעסערן דעם ציוניזם דורך דער יודישער געשיכטע, רוהיגער, די געשיכטע מיט־טוט אויפגעפאַסט.

דאָס איז דאָך ער פאַראַקס פון דעם גאַנצען אחד־העמ׳יזם. פערטראַכט ווי אַ ריין ראַציאָנאַליסטישע קריטיק, געשאַפען פון אַ מיטישען ראַציאָנאַליסט, פון אַ מענשען, וואָס האָט פערטראַכטען דעם „שלטון השכל" — און זיין לאָגישע ענטוויקלונג רייניגע מיסטיק. אחד־העם אַליין האָט נישט דורכגעטראַכט זיין אידעע ביז צום סוף. מחמת ער האָט געוואוסט און פערשטאַנען, אַז יעדע אידעע ווערט אַן׳אַבסורד, ווען מען דערפיהרט זי ביז צו איהר לעצטער קאָנסעקווענץ. און דער בת פון אחד־העם איז געווען — זיין נויט־אויסגעהאַלטענקייט.

אָבער דאָס, וואָס אחד־העם האָט פערמידען צו טון, האָבען זיינע ווענינגער מיט־פע, ווענינגער רייפע תלמידים פערווירקליכט. און ד״ר מאַגנעס, ד״ר בערגמאַן און די איבעריגע בובער־חסידים האָבען צוגעפיהרט דעם אחד־העם־געדאַנק צו דעם לעצטען אַבסורד, צו דער נעגאַציע פון דעם גאַנצען ציוניזם.

געווים, ווער וועט נישט מסכים זיין מיט אַזאַ אידעע, אַז ארץ־ישראל זאָל ווערען אַ „הייליג לאַנד פאַר אַלע פעלקער"? וואָס פאַר אַן׳אַראַבער וועט נישט צושטימען צו דעם, אַז יודען זאָלען זיך אָפּזאָגען פון „פּאָליטישער מאַכט" און אַז די מעהרהייט זאָל הערשען? און וואָס פאַר אַן׳ענגלישער אַנטיסעמיט וועט נישט אָנערקענען דאָס רעכט פון די יודען צו רעדען העברעאיש אין פּאַלעסטינא?

ווער ווייסט עס? און ווער דאַרף עס? לאָמיר זיך נישט נאַרען — איז דאָס דער תכלית פון ציוניזם, צו האָבען אין פּאַלעסטינא אַ קליינעם ישוב, וואָס זאָל רעדען העברעאיש? האָט דאָס יודישע פאָלק געבראַכט אַזויפיל קרבנות, איינגעלייגט אַזויפיל מיה און געלד און אין די עטלעזם — צוליב אַ גרופע „חובבי שפת עבר"? און דעם די גאַנצע פּראָבלעם פון דער פערציג־יעהריגער אַרבייט? האָט עס זיך געלוינט?

פאַרוואָס האָט דער ציוניזם פון ד״ר פינסקער און די חובבי ציון נישט געהאַט קיין ערפאָלג און פאַרוואָס האָט ד״ר הערצל אַזוי אויפגעשטורעמט די יודישע וועלט? צווישען דעם אַלטען און דעם נייעם ציוניזם איז געשטאַנען — די פּאָליטישע אידעע. יודען אַלס אַ פאָלק, אַלס אַ וועלט־פּאָליטישער פאַקטאָר. די יודישע פראַגע אין אינטערנאַציאָנאַלען מאַסשטאַב און דערפאַר אויך אינטערנאַציאָנאַל געלעזט — דאָס איז געווען דער הערצלישער געדאַנק. און נאָר אַזוי האָט דער ציוניזם בכלל אַ ווערט און אַ זין.

לאָמיר אפילו זאָגען, אַז מיר רעדען היינט נישט מעהר אַזוי קלאָר און נאַאיוו פון דעם „יודען־שטאַאַט", ווי מיט דרייסיג יאָהר צוריק. די טערמינאָלאָגיע האָט זיך געביטען. מיר האָבען צוגעפּאַסט די דעפיניציעס צו דער ווירקליכקייט. אָבער דער תוך איז דער איינגענער. דער ציוניזם מיינט הייגט, ווי ער האָט פריהער געמיינט: די סובערענעמעט פון יודישען פאָלק אין פּאַלעסטינא. אין סוף־בערעכנונג מיינט ער נישט „הערשאַפט", ווי די מאַגנעזישע פראַזע וויל עס אויסטייטשען — נאָר „אונאָפּהענגיגקייט". דאָס הייסט שטעהען אין דעם איינגענעם רשות און נישט זיין אָפּהענגיג פון דעם ווילען פון אַנדערע. אָדער, ווי מען האָט עס אין די פריהערדיגע יאָהרען פאָרמולירט: דאָס יודישע פאָלק מוז ווערען אַ סוביעקט — נישט מעהר קיין אָביעקט פון דער פּאָליטיק.

געווים — יושר, דעמאָקראַטיע, גערעכטיגקייט א.א.וו.

קיינער לייקענט נישט, אַז דאָס איז אַליין גוטע. און ד״ר מאַגנעס איז זיכער נישט דער איינציגער יוד, וואָס האָט זיך דערטראַכט צו אַזעלכע טיפע רעיונות. אַנדערע האָבען אויך געלערנט תנ״ך — און מען דאַרף נישט זיצען אויפ׳ן הר־הצופים צוליב אַזאַ מין „התגלות". אָבער ד״ר מאַגנעס בענוצט זיך מיט אַ פאַלשער, ווייל אַ פּראָנאָהאַפטער, טערמינאָלאָגיע.

די פראַגע איז גאָרנישט — וואָס מיר זאָלען געבען די אַראַבער, נאָר וואָס זיי זאָלען געבען אונז. נישט צו אונז, נאָר צו זיי, גאָר צו דער מאַגנאַט־מאַכט דאַרף מען מענה׳ן „דעמאָקראַטיע" און „יושר".

געווים, אויב מען שטעלט זיך פאָר דאָס לעבען אין פּאַלעסטינא סטאַטיש, אינטער דעם ווינקעל פון „סטאַטוס קוואָ" — איז בכלל נישטאָ וואָס צו רעדען פון שלום, אָדער קאָמפּראָמיסען. עס זענען דאָ מעהר אַראַבער, ווי יודען — און די צאָהל רעגירט. אָבער דאָס איז דאָך נישט ציוניזם. די ציוניסטען בעטראַכטען דעם ישוב, ווי אַ פּאָטענציעלען רוב. זיי זאָגען: עס זענען פאַראַן אַזויפיל און אַזויפיל יודען אין פּאַלעסטינא — אמת — אָבער דאָס זענען בלויז פערטרעטער, שליחים פון דער גרויסער מאַסע, וואָס האַלט אין קומען. און עס איז נישט קיין פראַזע — נאָר אַ נייער פּאָליטישער פּרינציפּ. אויב מען אָנערקענט דאָס רעכט פון יודישען פאָלק אויף ארץ־ישראל, דאָס רעכט פון יעדען יודען צו בויען זיך אַ היים אין פּאַלעסטינא, זיין „נאַציאָנאַלע היים", דעמאָלט איז די יודישע פּערזאָן נישט די פיזישע, ד. ה. נישט דוקא דער, אָדער אַן׳אַנדערער יוד — נאָר דער יוד, דער יודישער קאָלעקטיוו. און דעמאָלט האָט די פראַגע וועגען דעמאָקראַטיע גאָר אַן׳אַנדער כאַראַקטער.

ד״ר מאַגנעס רעכנט צו פּשוט. בכדי צו פערשטעהן אַזעלכע פיינהייטען. ער האָט אפשר צו ווענינ געלערנט גמרא, אָדער רוימישע רעכט, אָבער פּאָליטישע פראַגען זענען נישט קיין דרשות, און זיי האָבען אויך פּונקטען און סובטיליטעטען, וואָס חלומ׳ען זיך גאָרנישט אַ גוט־מיינענדען מיסטיקער־ראַדיקאַל.

און ווען מען קאָן נישט און מען וויל נישט — נעמט מען זיך נישט אונטער — צו לערנען מיט אַנדערע, נעמט מען נישט אויף זיך די שווערע אחריות „אָפּצושוואַכען די הענד פון די, וואָס קעמפען".

שלום, קאָמפּראָמיס? זיכער. ווער וויל נישט קיין שלום? ווער וויל עס קאַמף מיט אַראַבער, אָדער מיט וועמען עס זאָל נישט זיין? ווער וויל נישט די לעזונג פון דעם פּאַלעסטינא־פּראָבלעם? אָבער לעזונג און נישט אויפלעזונג.

און דאָס, וואָס ד״ר מאַגנעס פאָדערט איז — אויפלעזונג, איז דער סוף פון ציוניזם, איז דער חורבן פון דער גאַנצער נאַציאָנאַלער בעוועגונג און דער סוף צו אַלע האָפנונגען. עס איז די תחיית פון דער יודישער געשיכטע.

עס קאָן זיין — עס וועט סוף־כל־סוף קומען דערצו. איך בין גאָרנישט אַזוי זיכער. עס קאָן זיין — מיר האַלטען אין דעם פעריאָד פון נסים. שפּענגלער האָט עס אונז אָנגעזאָגט — סימנים פון דער צייט זאָגען עס אָן. ראָבען פלינהען איבער אונזערע קעפּ. אויב עס מוז זיין — זאָל עס זיין. אָבער פאַרוואָס נישט קוקען דעם אמת אין די אויגען אַריין? צוליב וואָס די קינדערישע אילוזיעס?

דער ציוניזם איז די לעצטע קראַפט־פּראָבע פון יודישען פאָלק. בויגען, אָדער ברעכען, זיגען, אָדער אויפגעבען — נאָר נישט קיין מיטעל־וועג, נאָר נישט קיין לינגוויסטישע נעמען, נאָר נישט קיין ירמיהו־אילוזיעס.

צוויי טויזענד יאָהר און מעהר — ווערטער, ווערטער, ווערטער! גענוג. אויסגעלייזדינט איז דער וואָרט־אוצר. פערוויאַנט די בלומען. עס איז שנים. עס איז האַרבע ווירקליכקייט. און מוט מוז מען האָבען — צום „יאָ" און צום „ניין".

נישט פון הר־הצופים וועט קומען די לעזונג, — נאָר פון דעם עמק. נישט פון דעם באַרג, נאָר פון דעם טאָל. און דער עמק זאָגט: אויסהאַלטען, קעמפען פאַר דער פּאָזיציע. אַזוי דער סאָציאַליסטישער, דער אינטערנאַציאָנאַל־אָריענטירטער עמק. אַזוי דאָס נייע יודענטום. און דער באַרג וועט מוזען קומען צום טאָל.

דער עמק וועט צום באַרג נישט גיין, נישט צו וואָס. ווייל — דאָרט אויף דעם באַרג איז אַ קבר און וואַרט — אויף דעם ציוניזם.

—0—

שטראָף אָהן אַ שולד

ערצעהלונג

פון אסיף דימאָוו

זיי האָבען חתונה געהאַט און יעדער איינציגער האָט פאָראויסגעזאָגט, אַז זיי וועלען זיין גליקליך. און מאַקס, אַ מעהר צוזאַמענגעפּאַסט פּאָר איז געוועזן שווער זיך פאָרצושטעלען. ער איז געוועזן אַ פיינער, האַרציגער מענש, אַ קלוגער, מיט אַן׳אָפענער האַנד, שטענדיג גרייט צו העלפען, אויב עס איז נויטיג. זיין זיידע איז געוועזן אַ געלערנטער מענש, וועלכער האָט אין זיין צייט געשפּילט אַ גרויסע ראָלע אין דער קהלה. זיין מוטער האָט גע־ירש׳ענט פון איהם זיין גוטסקייט און זיין טיף־מענשליכע בעציהונג צום לעבען. ער איז אויך געוועזן געבילדעט, געווען זעהר אַ פעהיגער אינזשעניער און ווען ער האָט נאָר געהאַט אַ שטיקעל צייט, פלעגט ער זיך געכאַפּט צום פידעל.

זיין ווייב האָט ער פערגעטערט. ווי עס טרעפט זיך אָפט ביי גוטע און אויפריכטיגע מענשען, האָט ער דורך זיין אונטערזעקט זיך אויסגעזוכט אַ מיידעל, וועלכע איז געווען עהנליך צו זיין פערשטאָרבענער מאַמען. מעגליך, אַז דער מענש ווייסט עס אַליין נישט. פלוצים געפעלט איהם פונקט דאָס מיידעל און נישט אַן׳אַנדערע. ער איז איבערצייגט, אַז דאָס איז זיין זיווג. אָהן איהר קאָן און וויל ער נישט לעבען. און מאַנכע מאָל טרעפט זיך אויך, אַז דער מענש נעמט זיך מאַקי דאָס לעבען, ווען ער קאָן נישט קריגען דאָס פון זיין האַרץ אויסגעוועהלטע מיידעל. אָבער — זאָגען די געלערנטע מענשען אין דער שטאָט ווען און עטליכע אויך אין צוריך, אין דער שוויץ — אַז נישט דאָס האַרץ האָט עס אויסגעוועהלט נאָר דער זכרון. די פיינע און האַלב־פערגעסענע ערינערונג פון זיין מאַמען. אַזוי געדענקט און נישט־געדענקט דער מענש זיין מאַמע׳ן פון דער צייט, בעת זי איז נאָך געווען יונג און שעהן. מיט זיין קינדערישען זכרון געדענקט ער דאָס און האַלב בעוואוסט חלומ׳ט ער און בענקט נאָך איהר — נאָך דער ערינערונג, וועלכע איז שוין לאַנג פערשוואונדען און לעבט נאָרט טיף אין זיין נשמה. און פלוצים טרעפט דער מענש אַ מיידעל, וואָס ערינערט איהם מיט איהר פּנים. מיט איהר גאַנג, מיט דעם קלאַנג פון איהר קול, דאָס פון לעבען האַלב־אָפּגעווישטע בילדער פון זיין מאַמע׳ן. און דאָ ענטשטעהט די גרויסע, די האַרציגע, די געטרייע ליבע — ווי מען זאָגט — אויף אייביג.

אַזאַ מיידעל האָט ער געטראָפען און ער האָט זיך געפיהלט גליקליך. שטענדיג פיהלט זיך דער מענש גליקליך, ווען ער טרעפט אין ליבע דאָס, וואָס ער זוכט אונבעוואוסטזיניג. עס איז אַ מאָדנער געפיהל. אַ וואונדער האָט פּאַסירט. דאָס איז עס! דאָס און נישט אַנדערש. דאָ מוז קומען דאָס גליק! עס איז שוין אַזוי בעשטימט — פון דער נאַטור, פון גאָט, פון לעבען.

אַזוי האָבען אויך געטראַכט די אַרומיגע מענשען. אַ פיין פּאָרל, אַ פּאַסיג פּאָרל.

און זיי האָבען זיך טאַקע געפיהלט גליקליך ביז — ביז עס איז געבוירען געוואָרען דאָס קינד.

ניין. נאָך ווייטער. די ערשטע צוויי דריי יאָהר האָט מען נאָך נישט געקאָנט אַזוי גענוי זעהען, אַז דאָס מיידעל, בערטאַ, אונטערשיידעט זיך פון אַנדערע קינדער. זי האָט זיך שפּעט ענטוויקעלט. רעדען האָט בערטאַ אָנגעהויבען שפּעט. און מערקווירדיג, די ערשטע ווערטער איהרע זענען נישט געווען „מאַמע" און „טאַטע", ווי דאָס טרעפט זיך כמעט איבעראַל, נאָר מאָדנע ווערטער, ווי למשל: „קלינגבום" אָדער „ביימען" אָדער „שמוצפער". פון אָנפאַנג איז געווען קאָמיש און טאַטע־מאַמע האָבען געלאַכט און מיט געלעכטער דערצעהלט פון דעם. אָבער עס איז פאַראיבערגעגאַנגען נאָך אַ שטיקעל צייט און די זאַך איז געוואָרען קלאָר.

בערטאַ איז געווען אַ נישט נאָרמאַל קינד, אַ „שוואַכזינניג", ווי דער דאָקטאָר האָט ערקלערט. ווי ווייט ס׳געהט די דאָזיגע שוואַכקייט איז דערווייל נאָך שווער פעסטצושטעלען, אָבער מיר וועלען האָפען...

קיין אַנדער זאַך איז דאָך נישט געבליבען — ווי נאָר צו האָפען. האָט מען געהאָפט. די צייט איז געגאַנגען. ווייטער און בוסלעבעדיג. איז פערשוואונדען די האָפנונג. די ווירקליכקייט האָט געבראַכט די ביטערסטע ענטוישונג.

בערטאַ איז געווען מעהר ווי אַן׳אוננאָרמאַל קינד און אפילו מעהר ווי נאָר „שוואַכזיניג". עס האָט זיך אַרויסגעשטעלט, אַז זי איז אַן׳אידיאָטקע.

אוועקצושיקען זי אין אַ געוויסער שול איז געווען גאָר און גאַנץ אונמעגליך. האָט מען געמוזט זי אוועקגעבען אין אַ ספּעציעלען אַנשטאַלט, וואו אַזעלכע אומגליקליכע קינדער בעקומען כאָטש אַ שטיקעל בילדונג און ערציהונג. אָבער אויך דאָס ביסעל, וואָס די דאָזיגע לעהרערס האָבען פּרובירט אַריינהאַקען אין איהר אָרים קעפּעל איז געווען גאַנץ בעגרענעצט. צו צוועלף יאָהר האָט זי געהאַט אַן׳ענטוויקלונג פון אַ פינף־יעהריג קינד. זי האָט געהערט פון דעם, אַז זי וועט חתונה האָבען אָדער מיט סיידי׳ן (דאָס דינסטמיידעל) אָדער מיט פוסי׳ן, די קאַץ.

נאָך אַ יאָהר איז די זאַך געוואָרען ערגער. ביז איצט איז בערטאַ געווען שטיל און קיינעם גאָרנישט געטאָן. פלוצים, אָהן אַ פאַרוואָס, האָט זיך בעוויזען אין איהר אַ ביזער, שלעכטער כאַראַקטער: זי האָט אָנגעהויבען צו בייסען און צו שלאָגען די קינדער און איינמאָל, ווען די לעהרערין האָט איהר געמאַכט אַ שטרענגע בעמערקונג האָט זי געכאַפּט אַ שער און פּרובירט צו שטעכען די לעהרערין. דאָס האָט זיך ווידערהאָלט אַ פּאָר מאָל. די עלטערן זענען געווען געצוואונגען נעמען בערטאַ׳ן צו זיך. און דאָ האָט זיך אָנגעהויבען דאָס שרעקליכע שוואַרצע לעבען — אַ ביזע שטראָף פאַר די עלטערן — אַ שטראָף אָהן שולד, אַ קאַטאָרזשנע לעבען.

בערטאַ איז שוין געווען פערצען יאָהר אַלט. לויט דעם אויסזעהן האָט מען איהר געקאָנט געבען זיבעצען. גוט געבויט, מיט אַ הויכער, שטאַרק־ענטוויקעלטער ברוסט, מיט רויטע, לאַנגע האָר און האַלב בלויע אויגען, האָט זי געקאָנט אפילו צוציהען די אויפמערקזאַמקייט פון מענער. אָבער אַ מינוט שפּעטער האָט יעדער איינציגער שוין פערשטאַנען מיט וועמען ער האָט דאָ צו טון.

די לעצטע אונגליקספאַלען מיט סאַמאַכאָדען
ווייזען דערויף, אַז יעדער מענש זאָל
פון אונגליקספאַל זיך פערזיכערן,
Zł. 10.000 און דאָס קאָסט פון אַ סומע אויף
— אַ גאַנץ יאָהר נישט מעהר ווי —
Zł. 12.50 gr.
גענעראַל־רעפּרעזענטאַנץ פון די
פערזיכערונגס אַקצ. געזעלשאַפט „VITA"
לאָדז, נאַרוטאָוויטשאַ 40, Telefon 2.13-98

איהר אָרימער, שוואַכער קאָפּ איז איצט געווען פול מיט סעקסועלע געדאַנקען. זי האָט נאָר געטראַכט — אויב מ׳קאָן עס אָנרופען „טראַכטען", און נאָר גערעדט פון ליבע, קושען זיך, אָפּנאַרען, חתונה האָבען, קאָקעטירען, אַוועקלויפען, ראָמאַנסירען א.א.וו. וואָס איינגענטליך דאָס אַלץ הייסט, האָט זי נישט קלאָר געוואוסט, אָבער דערפאַר האָט זי גערעדט גאַנץ דייטליך און גאַנץ פּאָזיטיוו. באַלד האָט זיך געוויזען, אַז זי קאָן ניט אונטערשיידען איהרע נאַרישע, אידיאָטישע חלומות פון דער ווירקליכקייט. זי האָט אָנגעהויבען צו דערצעהלען זאַכען, וועלכע זענען געווען נישט געשעהן, נישט געפלויגען: דאָס דינסט־מיידעל סיידי, איז אין דער נאַכט אוועקגעגאַנגען צו איהר געליבטען; דער בריוו־טרעגער איז פערליבט אין דער מאַמע, דער טאַטע...

דער טאַטע איז געוואָרען איהר ספּעציאַליטעט! זי האָט „געזעהען" ווי ער האָט געקושט דאָס דינסט־מיידעל, ווי זיי האָבען ביידע זיך געשושקעט ווי נאָר די מאַמע איז אַרויס פון שטוב. דער טאַטע איז אַ געפעהרליכער מאַן איבערהויפּט. ער רעדט דורכ׳ן טעלעפאָן מיט פרוי א. און מיט פרייליין ב. און ווידעראַמאָל מיט פרוי ג. און דוקא פון ליבע. מיט פרוי ג. האָט ער אָפּגערעדט, אַז זיי ביידע וועלען זיך היינט טרעפען אין דער אָפּערע און דערנאָך — אַח! דערנאָך! איך ווייס שוין, איך ווייס אַלעס... און זי פלעגט מאַכען אַ שעלמיש פּנים און געשמייכעלט מיט די פינגער און געשריגען:

— מאַמע, קוק איהם נאָר אָן. ער איז רויט געוואָרען! האַ־האַ! ער שעהמט זיך. איך ווייס! האַ־האַ!

אַזוי האָט זי געלאַכט מיט איהר אידיאָטישען געלעכטער און גערעדט בעת עס זענען געווען געסט אָדער געשעפטס־לייט, אָדער ווער עס איז. מען האָט געוואוסט, אַז זי איז נישט נאָרמאַל, אַז דאָס זענען נאַרישע רייד, אָבער פאָרט — ווער ווייסט, אפשר האָט זיך דער טאַטע טאַקע געקושט מיט דער דינסט־מויד? אפשר האָט ער אין דער אמת׳ען עפּיס צו טון מיט פרוי א.?

אַ שווערער טרויער איז געהאַנגען איבער דער שטוב, איבער דעם גאַנצען לעבען. דער טאַטע איז געוואָרען פאַרצווייפלט גרוי, דערדריקט. ער האָט געשוויגען. וואָס האָט מען געקאָנט טון? אַ ווילדע חיה, אַ בייזער געדאַנק, האָט בעהעפט זיין לעבען. יעדע איינציגע מינוט איז געווען פערסמ׳ט. יעדע מינוט האָט ער געהערט ווידער און ווידער:

— האַ־האַ! איך קען דיך. די האָסט געלעבט ווידער אַ קוצעל געטאָן די וועשין. זי איז פערליבט אין דיר. מאַמע, איך האָב עס אַליין געזעהען. האַ־האַ...

בערטאַ איז קיינמאָל נישט געווען קראַנק, אַן׳אייזערנער אָרגאַניזם, אַ רייניגע קראַפט האָט זי געהאַט אין זיך.

אָבער איינמאָל, אין ווינטער, האָט זי זיך פערקילט, אַ קליינקייט, אַ הוסט.

— עס וועט פערגעהן! — האָט געזאָגט דער דאָקטאָר.

אָבער עס איז נישט פערגאַנגען. דער דאָקטאָר האָט זיך זעהר געוואונדערט, ווען קומענדיג אַ פּאָר טעג שפּעטער, האָט ער געפינען, אַז בערטאַ האָט געהאַלטען ביים שטאַרבען.

די אידיאָטקע איז געשטאָרבען. אַ שווערער יאָך איז אוועק פון לעבען. מען האָט נישט געקלאָגט און נישט געוויינט נאָך איהר.

עס זענען פערגאַנגען זעקס יאָהר. און קראַנק איז געוואָרען די מאַמע. איינמאָל, ביינאַכט, ווען זי איז געלעגען אין היץ, נישט וויסענדיג וואָס זי רעדט, האָט ער דערהערט:

— ברינג די מערינצן. דאָס איז סם. גאָט זאָל מיר מוחל זיין — אָבער איך קאָן שוין מעהר נישט אויסהאַלטען... די וועסט מעהר נישט שרייען, אַז דער טאַטע קושט דאָס דינסטמיידעל...

און ער האָט פערשטאַנען פאַרוואָס בערטאַ איז אַזוי פריה אוועק פון לעבען.

—0—

פערבאַטענע זכרונות

געשריבען אויף דער איינלאַדונג פון דער רעדאַקציע פון נייעם באַנד „יעווריעיסקאַיאַ סטאַרינאַ" אין לענינגראַד און פערבאָטען אַלס ווערק פון א קאָנטער־רעוואָלוציאָנער.–איצט ווערען זיי צום ערשטען מאָל פערעפענטליכט.

פון **ש. דובנאוו**

דער דאָזיגער אַרטיקעל פון בערימטען היסטאָריקער איז לכתחילה געווען געשריבען פאַר'ן נייעם באַנד פון רוסיש־יודישען זשורנאַל „יעווריעיסקאַיאַ סטאַרינאַ" אין לענינגראַד. צוליב דער העצע פון א „ליטעראַרישען טשעקיסט", ווי דובנאָוו רופט אויהם אָן, הלמאי מען דערלאָזט דאָרט דרוקען ווערק פון „קאָנטער־רעוואָלוציאָנערע" עמיגראַנטען, האָט דער פערפאַסער דעם מאַנוסקריפּט פון דאָרט אַרויסגעפאָדערט און אויהם פערעפענטליכט אינ'ם ספּעציעלען נומער פון „טאָג" אין ניו־יאָרק, וואָס איז ערשינען צום 15־טען יובילעי פון דער דאָזיגער צייטונג. די רעד.

אין סעפּטעמבער 1891 איז ערשינען אין פעטערבורג, אין א זאַמעל־בוך פון „וואָסכאָד" און אין א בעזונדערער ביכעל, מיין ווערק: „וועגען דער פאָרשונג פון יודישער געשיכטע אין רוסלאַנד און וועגען גרינדונג פון א רוסיש־יודישער היסטאָרישער געזעלשאַפט" (אין רוסיש).

דאָרטען האָב איך געגעבען אַנ'אויספיהרליכען פּלאַן, ווי צו בעאַרבייטען די געשיכטע פון יודען אין פוילען און רוסלאַנד אויף דעם גרונד פון געדרוקטע און אַרכיוואַלע קוואַלען, מיט א פּראָיעקט פון א היסטאָרישער געזעלשאַפט צו דעם צוועק.

מיט יונגען פּאַטאָס האָב איך גערופען די אינטעליגענץ צו שאַפען אזא וויסענשאַפטליכע אָרגאַניזאַציע, אָבער איך האָב בלויז געהאַט א שוואַכע האָפנונג, אַז מען זאָל דאָס קאָנען פערווירקליכען. די רעגירונג פון אַלעקסאַנדער דעם דריטען האָט דאַן געבערענט אין אַנטיסעמיטישען פייער. ערשט אַרום פּסח פון יענעם יאָהר האָבען זיך אָנגעהויבען דער גירוש מאָסקווא און א סדרה נייע גזירות. דער יודישער פּרעסע האָט מען פערמאַכט דאָס מויל, די בלעטער און די ביכער פון „וואָסכאָד" האָט מען אויף א האַלב יאָהר אָפּגעשטעלט פאַר זייער „שעדליכער ריכטונג".

איך האָב דעמאָלט געוואוינט אין אָדעס, וואו עס האָט געהערשט דער ווילדער שעף זעלענאָי, און צו גרינדען אַנ'אַלרוסישע געזעלשאַפט פאַר יודישער געשיכטע האָט מען געדאַרפט קריגען אַנ־ערלויבניש פון דעם דעמאָלטיגען רעאַקציאָנערען מיניסטער דורנאָוואָ — אויף אזא נס האָט מען זיך נישט געקאָנט פערלאָזען.

מיט מיין פּלאַן האָט מען זיך פעראינטערעסירט אין פעטערבורג.

אין אָקטאָבער 1891 בעקום איך א בריף פון מיין בעקאַנטען יונגען יוריסט וואַסילי בערמאַן: עס האָט זיך דאָרטען געבילדעט א קריינדעל אינטעליגענטען, וואָס זענען גרייט זאַמלען היסטאָרישע מאַטעריאַלען און ווילען וויסען, פון וואָס זיי זאָלען אָנהויבען.

איך האָב געענטפערט, אַז פאַר די פּעטערבורגער, וואָס זענען מעהר בעקאַנט מיט רוסישע קוואַלען, וואָלט געפּאַסט צוערשט אויסצוזוכען אַלע אַקטען בנוגע יודישער געשיכטע, וואָס זענען צוזאַפען אין הונדערטער געדרוקטע בענדער פון רוסישע אַקטען־זאַמלונגען און איך נעהם אויף זיך צו זאַמלען העברעאישען האַנדשריפטליכען מאַטעריאַל פון קהלות־פּנקסים און פּריוואַטע מאַנוסקריפּטען.

אינגיכען האָב איך פערעפענטליכט א אויפרוף צו זאַמלען מאַטעריאַל, און א בראָשירע אין העברעאיש („נחפשה ונחקורה"), וואָס איך האָב צושיקט צו רבנים, געלערנטע און אַנדערע, וועלכע האָבען זיך אינטערעסירט מיט דער אַרבייט: מען האָט מיר אָנגעהויבען שיקען פון פיל שטעט ידיעות וועגען אַרטיגער געשיכטע און אַלטמאָל היסטאָרישע דאָקומענטען.

דער אָדעסער קאָמיטעט פון דער בילדונגס־געזעלשאַפט (חברה מפיצי השכלה) האָט אַסיגנירט דריי הונדערט רובעל יעהרליך אויף הוצאות פון קאָרעספּאָנדענץ, קאָפּירען דאָקומענטען און קויפען מאַנוסקריפּטען.

אזוי האָב איך אין די יאָהרען 1893־1895 אַליין פּראָוויזאָריש ערזעצט א היסטאָרישע געזעלשאַפט.

פון אָדעס האָב איך אָרגאַניזירט א גאַנצע אַרמעע מיטאַרבייטער אין דער פּראָווינץ, געפיהרט א גרויסע קאָרעספּאָנדענץ, בעשטעלט קאָפּיעס פון מאַנוסקריפּטען, אַליין קאָפּירט און געקויפט אַרכיוואַלישע מאַטעריאַלען.

מיינע „מיטטהיילונגען" וועגען די געזאַמעלטע מאַטעריאַלען פלעגען זיך דרוקען אין די ביכער „וואָסכאָד" פון יענע יאָהרען, ווי אויך מיינע היסטאָרישע פאָרשונגען.

אין דער זעלבער צייט האָט זיך אין פעטערבורג אויך געבילדעט א מין סיראַנאַט פון א היסטאָרישער געזעלשאַפט. דאָס איז געווען די „היסטאָריש־עטנאָגראַפישע קאָמיסיע" ביי דער יודישער בילדונגס־געזעלשאַפט.

נאָך זומער־צייט 1892, האָט מיר מיין קאָלעגע אין „וואָסכאָד", ד"ר שמואל גרוזענבערג (דער עלטערער ברודער פון דעם בערימטען אַדוואָקאַט) געשריבען, אַז די קאָמיסיע בעשטעהט פון צוועלף פּערזאָן, וואָס פיהרען אָן מיט דער אַרבייט אין די סעקציעס פאַר געשיכטע, ליטעראַטור, עטנאָגראַפיע, סטאַטיסטיק; מיט דער היסטאָרישער סעקציע פיהרט אָן „א זעהר ענערגישער מאַן, וואָס איז גוט בעקאַנט מיט די פוילישע קוואַלען" — דער יונגער יוריסט מאַקסים ווינאַווער; אויהם העלפט און דער אַרבייט דער רוסישער פּראָפעסאָר סערגעי בערשאַדסקי.

מען האָט געשמאַק געאַרבייט אין פעטערבורג; יונגע אינטעליגענטען, וואָס זענען שוין געשטאַנען אויף דעם וועג צו אַסימילאַציע, האָבען זיך אוועקגעלאָזען אין די טיפענישען פון יודישער געשיכטע, און דאָס האָט געוועקט ביי זיי דעם נאַציאָנאַלען בעוואוסטזיין. ווינאַווער פלעגט שפּעטער אָפט דערמאָנען יענע יאָהרען פון לעבעדיגער אַרבייט אין דעם קרייז פון די „רעגעסטניקעס", פון וואַנען עס זענען שפּעטער אַרויס די בעסטע יודישע פּאָליטיקער אין רוסלאַנד.

אין דער הקדמה צו דעם ערשטען באַנד „רעגעסטען" (פעטערבורג 1899) זאָגען די רעדאַקטאָרען אָפּ עפּעס ווי א מין ווידוי: פון די דאָזיגע קוואַלען האָט זיך אויף אונז אויסגעגאָסען א שטראָם פאַקטען, בילדער, געדאַנקען. די פערגאַנגענהייט האָט זיך צונויפגעגאָסען מיט דער געגענוואַרט, און דעם אַלטען האָבען מיר דערזעהען דאָס נייע, און דעם נייעם — דאָס אַלטע... פריהער אוימעטיגע און וואַקעלדיגע, זענען מיר אַרויס פון דעם שטראָם שטאַרק, מיט א קלאָרען בליק".

מיט פריי האָב איך געלייענט די דאָזיגע ווידוי: עס האָט זיך דאָך פערווירקליכט אַז א טייל פון מיין ערשטען פּלאַן, אַז מיין האָפנונג, אַז דורך היסטאָרישער אַרבייט וועט בעלעבט ווערען דאָס נאַציאָנאַלע בעוואוסטזיין.

שפּעטער האָט זיך די אָנגעזאַמעלטע נאַציאָנאַלע ענערגיע אַרויסגעוויזען אויף דעם פּאָליטישען געביט. עס האָט זיך דערהערט דער דונער פון קישינעוו (1903), עס זענען געקומען די שטורם־יאָהרען 905־1906. פון די היסטאָרישע און עטנאָגראַפישע קאָמיסיעס האָט מען געמוזט אוועקגעהן צום מיליטער־דינסט, אין דער אַרמעע פון דער בעפרייאונגס־בעוועגונג. די פעטערבורגער און אָדעסער אינטעליגענטען, וואָס האָבען פריהער אַזוי פריינדשאַפטליך געפאָרשט אַלטע געשיכטע, האָבען זיך צוטיילט צווישען פערשידענע פּאַרטייען, ווען עס איז געקומען צו שאַפען נייע געשיכטע: דער איז געוואָרען א קאַדעט, דער אַנדערער — א סאָציאַליסט, דער דריטער — א ציוניסט א.אז.וו.. מען האָט זיך געריסען, געקאַמפּערט און אינזער „פערבאַנד פאַר גלייכבערעכטיגונג".

די וויסענשאַפטליכע אַרבייט האָט זיך אָפּגעשטעלט.

נאָר אָט האָט זיך געענדיגט דער רעוואָלוציאָנערער שטורם — און מען האָט זיך ווידער א וואָרף געטאָן, מיט פרישע כחות, אויף קולטור־אַרבייט. עס האָבען זיך געבילדעט נייע קולטור־אָרגאַניזאַציעס: „די ליטעראַרישע געזעלשאַפט" אין פעטערבורג מיט אָפּטיילונגען אין גאַנץ רוסלאַנד, די פעטערבורגער „יודישע אַקאַדעמיע" (מיט דעם נאָמען „קורסען פאַר אָריענטאַל־וויסענשאַפט"), די גרויסע רוסיש־יודישע ענציקלאָפּעדיע; עס איז אויך געקומען די צייט צו גרינדען א היסטאָרישע געזעלשאַפט.

2.

אין אָקטאָבער 1907, א יאָהר נאָכדעם ווי איך האָב זיך ווידער בעזעצט אין פעטערבורג, האָבען מיר זיך פערזאַמעלט אין ווינאַווער'ס וואוינונג אויף זאַכאַריעוו־גאַס. — אָדעס און פעטערבורג פון די נייינציגער יאָהרען האָבען זיך דאָ בעגעגענט. עס זענען געקומען די אַמאָליגע פיהרער פון דער היסטאָריש־עטנאָגראַפישער קאָמיסיע: אויסער דעם בעל־הבית זענען געווען די איצט־פערשטאָרבענע ליפּע סעוו (רעדאַקטאָר פון „וואָסכאָד"), אַרכעאָלאָג סאַלאָמאָן גאָלדשטיין, עטנאָגראַף לעוו שטערנבערג און אַנדערע.

ווינאַווער האָט א זאָג געטאָן:

„מיט עטליכע יאָהר צוריק זענען מיר אַריבער פון געשיכטע צו פּאָליטיק, איצט וועלען מיר זיך אומקעהרען צו געשיכטע".

מיר האָבען בעטראַכט דעם פּלאַן פון

(ענדע זייט 11)

ווער איז געווען דער בעשאַפער פון נאָבעל־פּרייז

פון **י. אבראמסאן.**

די העכסטע אַמביציע פון איינעם, וואָס שרייבט א בוך, איז צו קריגען דעם נאָבעל־פּרייז, און יעדער גרויסער געלעהרטער אָדער פּאָליטיקער, האָפט ווען עס איז צו דערלעבען דעם כבוד צו קריגען דעם נאָבעל־פּרייז. דאָס איז די העכסטע אויסצייכנונג אויף די געביטען פון ליטעראַטור, ערפינדונגען, אָדער פאַר'ן ברענגען נעהנטערע און פריינדליכע בעציהונגען צווישען די פעלקער. דער נאָבעל־פּרייז איז געוואָרען דער סימבאָל פון דער גרעסטער אויסצייכנונג.

וואָס בעדייט דאָס וואָרט נאָבעל? מייל מיינען, אַז דאָס בעדייט דער פּרייז פאַר נאָבעלע טאַטען, פאַר'ן טון גוטע זאַכען. נאָבעל הייסט זיין פיין, עדעל, גוט און וואויל. דאָס איז, וואָס א סך פערשטעהען אונטער'ן אויסדרוק „נאָבעל־פּרייז". אָבער דאָס איז א טעות. עס איז געווען א מאַן מיט'ן נאָמען נאָבעל. אַלפרעד נאָבעל איז געווען א שוועדישער בירגער, וועלכער האָט געלאָזט א סך געלד צו שטיצען גרויסע אויפטואונגען אויף פערשידענע געביטען. אין א געוויסען זין איז ער געווען איינער פון די מערקווירדיגסטע מענשען, וואָס האָבען אַמאָל געלעבט.

עס איז פאַראַן א פּרייז, וואָס ווערט געגעבען צו יענע, וואָס האָבען מיטגעווירקט, אַז פעלקער זאָלען לעבען צווישען זיך אין פריינדען, אַז עס זאָלען אויסגעמיטען ווערען מלחמות. אין דער צייט, וואָס דאָס גרויסע פערמעגען זיינס האָט דער בעשעפער פון דעם פּרייז געמאַכט דורכ'ן פאַבריצירען דינאַמיט, קאַנאָנען און אַנדערע מאָרד־אינסטרומענטען. אַלפרעד נאָבעל איז געווען בעוואוסט אַלס נישט גלויבער און ער האָט געלאָזט א סך געלד פאַר וואוילטעטיגע צוועקען. א מענש, וואָס האָט זיך ערקלערט אַלס קאָסמאָפּאָליט. א מענש, וואָס האָט זיך אומגעוואַלגערט אין אַלע ווינקלען פון דער וועלט, און דאָך האָט ער אַנגעשרויט זיין גרויס פערמעגען נאָר אין די הענד פון זיינע לאַנדסלייט. אזוי ווי ער וואָלט קיינעם נישט געגלויבט אויסער די שוועדען.

אַלפרעד נאָבעל איז געווען אַנ'אינזשינער און דאָך האָט ער זיך אינטערעסירט מיט די גרעסטע שאַפונגען אויפ'ן געביט פון פּאָעזיע. ער איז געווען פון דער נאַטור א טרוימער, דאַך האָט ער אַנגעזאַמעלט אַנ'אונגעהויערען, פאַר יענער צייט פערמעגען.

מיט איין וואָרט, ער איז געווען א מאַן פול מיט קאָנטראַסטען, מיט סתירות און עס קען זיין, אַז טאַקע דערפאַר וועט זיין נאָמען לעבען לאַנג, אויך אין דער ווייטער צוקונפט.

אַלפרעד נאָבעל איז געבוירן געוואָרן אין יאָהר 1833 אין שטאָקהאָלם, די הויפּט־שטאָט פון שוועדען. די נאָבעל־פאַמיליע איז א ריין־שוועדישע, עס איז בעקאַנט, אַז איינער פון די נאָבעלס איז געווען א ריכטער, זיין נאָמען איז געווען פּעטער נאָבעליוס און געלעבט האָט ער אין זיבצענטען יאָהרהונדערט. איינער פון די זיידעס פון גרויסען פילאַנטראָפּ איז געווען א פּראָפעסאָר און א בערימטער אין זיין קרייז פאַר די גוטע מעשים זיינע. זיין נאָמען איז געווען אָלאַף רודבעק. ער איז געווען א גרויסער געלעהרטער, אויף אויהם האָט מען געזאָגט, אַז עס איז נישטאָ קיין איין שפּראַך, וואָס ער זאָל נישט קענען. די ביאָגראַפען פון אַלפרעד נאָבעל שטעלען זיך אָפּ אויף דעם. זיי מיינען אָן, אַז אויב עס איז געווען אין אַלפרעד נאָבעל'ס נשמה עפּעס גוטעס, האָט ער עס גע'ירש'ענט פון זיין עלטער־זיידען דעם פּראָפעסאָר.

דער נאָמען נאָבעל נעמט זיך פון דעם וואָס דאָס דאָרפעל, וואו די פאַמיליע האָט אַמאָל געוואוינט, האָט געהייסען נאָבעלהאָף. נאָר שפּעטער האָט מען דעם נאָמען פערקירצט אויף נאָבעל און אזוי איז עס אַריין אין דער געשיכטע צוליב דעם בערימטען אַלפרעד נאָבעל.

נאָבעל איז געווען א געלערנטער און דאָס איז קיין וואונדער נישט. אויסער דעם דערמאָנטען פּראָפעסאָר זענען געווען אַנדערע מיטגלידער פון דער פאַמיליע, וואָס האָבען זיך אָפּגעגעבען מיט וויסענשאַפט. דער זיידע פון אַלפרעד איז געווען א דאָקטאָר און ער האָט זיך בערימט געמאַכט אין זיין געגענד מיט דער טעטיגקייט אויפ'ן געביט פון מעדיצין. ער איז דאָס געווען דער, וואָס האָט פערקירצט דעם נאָמען נאָבעליוס אויף נאָבעל.

אָבער מעהר פון אַלעמען איז געווען בערימט דער פאָטער אַלפרעד נאָבעל, עמאַנויל. (ער איז געבוירען געוואָרען אין יאָהר 1801). ער האָט אַרויסגעוויזען א גרויסע נייגונג צו מעכאַנישע וויסענשאַפטען און פאַר קיין פאַל האָט ער נים געוואָלט ווערען קיין דאָקטאָר, אָדער א גלח, ווי דאָס האָבען פערלאַנגט זיינע עלטערן. ווען מען האָט אויהם נישט געוואָלט לאָזען געהן אין דער טעכנישער שולע, איז ער געוואָרען א מאַטראָס. ער איז אַרומגעפאָהרען אויף א שיף היבשע עטליכע יאָהר און ווען ער איז געקומען צוריק, איז ער אַריין אין טעכנאָלאָגישען אינסטיטוט און דאָ האָבען זיך אַרויסגעוויזען זיינע גרויסע פעהיגקייטען אַלס אינזשענער. אין יאָהר 1837 האָט ער ענטוויקעלט אַנ'אונטערוואַסערדיגע באָמבע, וואָס האָט צוגעצויגען די אויפמערקזאַמקייט פון די רוסען און עמאַנועל פאָהרט טאַקע דאַן קיין רוסלאַנד, וואו ער קריגט די מעגליכקייטען צו אַרבייטען איבער זיינע ערפינדונגען. מען האָט פאַר אויהם אויסגעבויט א פאַבריק און דאָרט האָט ער געאַרבייט. שפּעטער, אין קרימער קריג, האָט די רוסישע רעגירונג אויסגענוצט אויפ'ן בעסטען אופן פאַר זיך נאָבעל'ס ערפינדונגען.

אַלפרעד נאָבעל איז ערצויגען געוואָרען [illegible] אין פרעמדע לענדער. ווען ער איז אויסגעוואַקסען איז ער אַריינגעטרעטען אין פאָטער'ס געשעפט און מען האָט זיך גענומען מאַכען פּראָבען מיט דינאַמיט.

ביי איינער פון די פּראָבען איז אַלפרעד'ס א ברודער, עמיל, דערהרג'עט געוואָרען און דער אַלטער עמאַנועל איז שטאַרק פערוואונדעט געוואָרען. דאָס איז געווען די ערשטע פּראָבע צו בענוצען ניטראָ־גליצערין אין שפּרענגס־פּראָצעס פון דינאַמיט און דער ערפינדער אַליין איז געווען פון די ערשטע, וואָס האָבען געבראַכט די ערשטע קרבנות. דער סוף איז געווען, אַז מען האָט פערבאָטען דעם געברויך פון ניטראָ־גליצערין און דאָס פאַבריצירען אויפרייס־שטאָפען.

עמאַנועל און זיינע זיהן זענען אָבער געווען איינגעשפּאַרט און זיי האָבען זיך נישט אָפּגעזאָגט פון מאַכען נייע פּראָבעס מיט ניטראָגליצערין. זיי האָבען אויפגעבויט א שווימענדיגע פאַבריק און דאָרט האָבען זיי געמאַכט די פּראָבעס.

דער סוף איז געווען, אַז זיי האָבען פערפולקומט דעם פּראָצעס פון מאַכען דינאַמיט, אַז עס איז אַנערקענט געוואָרען פון יעדען.

אָט די אַטמאָספערע האָט אַרומגערינגעלט דעם יונגען אַלפרעד, ווען ער איז געווען נאָך גאָר א יונגעל, יעדער איז געווען פערטיג און עפּעס ווילדעניש, און זכלען און פאָרשען. אויך ער גיט זיך איבער דער דאָזיגער טעטיגקייט און, כדי צו דערגרייכען עפּעס, פאָהרט ער קיין ניו־יאָרק, וואו ער בעזוכט א לאַנדסמאַן, קאַפּיטאַן דזשאָהן עריקסאָן, וועלכער האָט דאַן געאַרבייט אויף פערשידענע ערפינדונגען. דאָס איז געווען פאַר דעם אויסברוך פון דעם ציוויל־קריג.

אָבער נישט אַלס מעכאַנישער אינזשענער האָט זיך אַלפרעד נאָבעל אויסגעצייכענט, נאָר אַלס נאַכפאָלגער פון זיין פאָטער אין דער בעאַרבייטונג פון די פערשידענע מינים אויפרייס־שטאָפען. ער איז געווען פון די ערשטע, וואָס האָבען אָנגעהויבען בענוצען האַלץ־שטויב און אַנדערע ווייכע שטאָפען. אויף דעם אופן האָט ער געמיינט, אַז די בעהאַנדלונג פון דינאַמיט איז געוואָרען מעהר ווייניגער זיכער.

אין 1873 האָט אַלפרעד נאָבעל זיך בעזעצט אין פּאַריז. ער האָט געלעבט פאַר זיך אין א שעהן הויז. צו דער צייט איז ער שוין געווען גאַנץ רייך און האָט זיך געקאָנט ערלויבען אָנצושטעלען א היבשע צאָהל מענשען, וואָס זאָלען אויהם בעדינען. זיין בעזעצען זיך אין פּאַריז ערקלערט זיך טיילווייז מיט דעם, וואָס זייענדיג אין די יונגע יאָהרען אין רוסלאַנד, האָט ער זיך אַנגעשטעקט מיט די ראַדיקאַלע אידעען פון יענער צייט און ער האָט זיין גאַנץ לעבען געהאַסט די הערשער.

עס זענען פאַראַן מאַנכע פון זיינע ביאָגראַפען, וואָס ערקלערען, אַז זיינע אידעען וועגען דער געזעלשאַפטליכער אָרדנונג שטימען מיט די, וואָס זענען איצט אויסגעדריקט אין פּראָגראַם פון די „באָלשעוויקעס". כאָטש אין יענער צייט האָט מען נאָך וועגען באָלשעוויזם נישט געהאַט קיין אַהנונג.

נאָר צו א ראַדיקאַל. אָדער נישט, ער איז געווען א מענש מיט א שטאַרק ענטוויקעלטען געפיהל פאַר יושר און אַכטונג פאַר דעם צווייטען'ס פערזאָן. ער האָט פיינד געהאַט יענע, וואָס פערפיהרען דאָס פאָלק, דערהויפּט האָט ער אויסגעדריקט זיין אונצופרידענהייט מיט די אַדוואָקאַטען. זיין גרויסע ליבשאַפט צו מענשען האָט זיך אַרויסגעוויזען אין דער בעציהונג צו אַרבייטער. ווען ער האָט געגרינדעט א לעזע־צימער פאַר'ן פאָלק, האָט ער דאָרט אַריינגעגעבען אַזעלכע ביכער, וואָס די קאָנסערוואַטיווע שוועדען האָבען בעטראַכט אַלס שעדליך. אָבער נאָבעל האָט זיך געהאַט זיין מיינונג וועגען דעם:

— וואָס וואָלט געווען, ווען די אַרבייטער מיינען מישען זיך אַריין אין מיינע עסקים און זאָגען מיר, למשל, וואָס איך זאָל יאָ, אָדער נישט לעזען. דאָס וואָלט מיך שרעקליך אויפגעבראַכט. און פאַרוואָס זאָל איך דיקטירען, וואָס זיי זאָלען לעזען? — האָט ער ערקלערט צו יענע, וואָס האָבען אויהם געפּרובט אָפּהאַלטען פון אַריינברענגען אַנטי־רעליגיעזע און אַנטי־מאָנאַרכיסטישע אידעען אין זיינע ביבליאָטעקען.

אַז ער איז געווען גוט צו די אַרבייטער, איז צו זעהען פון דעם, וואָס עס איז קיינמאָל אויף זיינע פאַבריקען נישט פאָרגעקומען קיין שטרייק. איינמאָל, ווען די פּראָדוקציע איז געפאַלען, האָט ער דאָך געהאַלטען אָפען זיינע פאַבריקען און אָט אַזוי האָבען זיך הונדערטער פאַמיליעס אַרויסגעראַטעוועט פון די ליידען, וואָס קומען צוליב אַרבייטסלאָזיגקייט.

פון פּאַריז איז נאָבעל אוועק א בייזער און אויפגערעגטער. מען האָט אויהם בעשולדיגט אין שפּיאָנאַזש, ווייל זיינע אַן ערפינדונג האָט דערמאָנט אין געוויסע פּרטים דאָס, וואָס איז אויפגענומען געוואָרען פון דעם פראַנצויזישען קריגס־מיניסטעריום. עס איז בעהויפּטעט געוואָרען, אַז נאָבעל האָט די ערפינדונג אַרויסגעקריגען דורך שפּיאָנאַזש.

ער האָט זיך בעזעצט אויף דער איטאַליענישער ריוויערע, וואו ער איז געשטאָרבען דעם 10. דעצעמבער 1896.

נאָכדעם, ווי נאָבעל פערמאַכט אָפּ זיינע נאָהענטע אין דער צואה, זאָגט ער אָן, אַז דאָס איבריגע פון זיין פערמעגען זאָל צוטיילט ווערען אויפ'ן פאָלגענדען אופן: דער קרן זאָל ליגען אונבערוהרט אין די בענקען און דאָס אינטערעס זאָל איינגעטיילט ווערען אויף פינף חלקים, פון וועלכע דריי חלקים זאָל געגעבען ווערען צו יענע, וואָס האָבען געמאַכט די וויכטיגסטע ערפינדונג אויפ'ן געביט פון פיזיק, כעמיע, פיזיאָלאָגיע און מעדיצין און א טייל צו יענעם, וואָס האָט זיך אויסגעצייכענט אויפ'ן געביט פון ליטעראַטור, וואָס האָט געשאַפען א ווערק, וועלכעס צייכענט זיך אויס מיט איהר אידעאַליזם און א פּרייז זאָל געהן פאַר יענעם, וואָס האָט זיך אַמ־מערקסטען אויסגעצייכענט צו פערברידערען די מענשען, וואָס האָט מיטגעווירקט, אַז עס זאָלען אָפּגעשאַפט ווערען די שטעהענדיגע אַרמעען און וואָס האָבען געאַרבייט פאַר דעם, אַז פרידענס־קאָנגרעסען זאָלען צוזאַמענגערופען ווערען.

נאָבעל, ווי מיר האָבען פריהער דערמאָנט, איז געווען א געגנער פון אַרמאַקאָמען און ווען ער האָט א יאָהר פאַר זיין טויט אָנגעשריבען די צואה זיינע, האָט ער עס אַליין געטאָן און דער רעזולטאַט איז געווען, אַז ווען עמיצער וואָלט געוואָלט זיך געגענשטעלען זיין פערלאַנג אויפ'ן גרונד פון אונגעזעצליכע פונקטען, וואָלט ער עס לייכט געקאָנט טאָן. אָבער צום גליק האָט זיך אַרויסגעוויזען, אַז די נאָהענטע פון דעם פילאַנטראָפּ זענען געווען וואוילע און ברייטהאַרציגע מענשען און זיי האָבען געהאָלפען מאַכען די צואה פולקום גילטיג, אַז דער ווילען פון זייער נאָהענטען זאָל דורכגעפיהרט ווערען.

דער ערשטער, וואָס האָט בעקומען דעם דיפּלאָם פון דעם נאָבעל־פּרייז איז געווען עמיל בעהרינג, א דייטש, וואָס האָט זיך אָפּגעגעבען מיט דער פאָרשונג פון געגענגיפטען צו פערשידענע קראַנקהייטען. דאָס איז געווען אין אָקטאָבער פון יאָהר 1901. כאָטש די ריכטיגע צייט פאַר דער צוזאַמענקונפט פון דער שוועדישער אַקאַדעמיע, וועלכע משפּט צו די פּרייזען, איז דער צעהנטער דעצעמבער, דער טאָג, ווען אַלפרעד נאָבעל איז געשטאָרבען.

די סומע, וואָס עס בעקומט יענער, וואָס איז זוכה צו קריגען דעם נאָבעל־פּרייז איז פערשידען. צייטענווייז איז עס געווען איבער דרייסיג טויזענד דאָלאַר און אַמאָל דערגרייכט עס צו צוויי און פערציג טויזענד דאָלאַר. דאָס ווענדעט זיך לויט דער וואַלוטע און דעם וואוילשטאַנד פון לאַנד.

עס האָט געטראָפען, אַז מען האָט צו'גע'משפּט עמיצען דעם נאָבעל־פּרייז און יענער האָט זיך פון דעם אָפּגעזאָגט. דאָס האָט געטאָן בערנאַרד שאָו און עס איז זיכער, אַז אויך טאָלסטאָי וואָלט נישט גענומען דעם פּרייז, ווען מען גיט עס אויהם.

—0—

פון דער סדרה

פערל פון אלטען אוצר

— געזאַמעלט פון — **פ. ז. גליקסמאַן.**

ויצא יעקב מבאר שבע וילך חרנה.

צו דעם פּסוק בעמערקט דער זוהר הקדוש (בראשית קמ"ח): „היינו דכתיב (בראשית) על כן יעזוב איש את אביו ואת אמו ודבק באשתו והיו לבשר אחד". סאַרע אבזיכט האָט דער זוהר געהאַט מיט דער דאָזיגער בעמערקונג? זיין כונה איז געווען צו פערענטפערן די קשיא, פאַרוואָס יעקב האָט זיך ערלויבט צו פערלאָזען זיין אַלטען, קראַנקען פאָטער און ווייט פון אויהם אוועקצופאָהרען, וואָס איז געגען דער מצוה פון כבוד אב? פאַר דעם פּסוק „לך לך מארצך וממולדתך" שטעהט דער פּסוק „וימת תרח בחרן". אויף דעם זאָגען די חז"ל, צוליב וואָס האָט די תורה געשטעלט די דאָזיגע סמיכות הפּרשיות? כדי מען זאָל נישט זאָגען, אַז אברהם האָט, פערלאָזענדיג זיין אַלטען קראַנקען פאָטער, נישט מקיים געווען כבוד אב, דעריבער רופט די תורה אָן תרח'ן, אברהם'ס פאָטער, מת, טויט, ווייל די רשעים אפילו ביי זייער לעבען ווערען זיי פערעכענט פאַר טויטע. פאַרוואָס, אַלזאָ, האָט יעקב געמעגט פערלאָזען זיין פערעלטערטען, בלינדען פאָטער יצחק, וואָס איז געווען א צדיק? ווען נאָר יצחק האָט אויהם ערלויבט אוועקצוואַנדערן, און דער דין־תורה איז, אַז א פאָטער קאָן אויף זיין כבוד מוחל זיין, טראָצדעם האָט יעקב דאָס נישט געדאַרפט צו טון, ווייל פון דעם איז אַרויסגעקומען א בזיון, א שאַנדע פאַר יצחק'ן. ס'איז דאָך נישט פאַראַן קיין גרעסערע שאַנדע פאַר א מענש, ווען זיין זוהן פערלאָזט אויהם בעת ער איז אַלט און קראַנק, ביי אזא פאַל גילט נישט דאָס, וואָס דער פאָטער איז מוחל זיין כבוד. עשו טאַקע, וואָס איז ביז אַהער שטאַרק נזהר געווען אין כבוד אב, האָט פון דעמאָלט אָן מזלזל געווען אין זיין כבוד, אוועקגעהענדיג צו ישמעאל'ן, כדי דאָרט צו נעמען נאָך א פרוי. דעריבער ברענגט דאָ דער זוהר דעם פּסוק „על כן יעזוב איש", אַז יעקב איז געגאַנגען, כדי צו טון א מצוה, דהיינו, צו נעמען א פרוי פון זיין מיוחסדיגער משפּחה, אויף אזא אופן האָט ער געמעגט פערלאָזען זיין פאָטער. (באר מים חיים).

* * *

וידר יעקב נדר אם יהיה אלקים עמדי ושמרני בדרך הזה אשר אנכי הולך ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש.

ר' ברכיה זאָגט: אויף אַלעם, וואָס יעקב האָט פערלאַנגט פון אויבערשטען, האָט ער אויהם געענטפערט. יעקב האָט געזאָגט „אם יהיה אלקים עמדי" (ווען גאָט וועט זיין מיט מיר), האָט ער אויהם געענטפערט: „והנה אנכי עמך". יעקב האָט געזאָגט: „ושמרני", האָט דער אויבערשטער געענטפערט: „ושמרתיך בכל אשר תלך". יעקב האָט געזאָגט: „ושבתי בשלום אל בית אבי" (ווען איך וועל צוריקקעהרען צו מיין פאָטער'ס הויז), האָט דער אויבערשטער געענטפערט: „והשיבותיך". אָבער אויף דעם, וואָס יעקב האָט געזאָגט: „ונתן לי לחם לאכול" (ווען ער וועט מיר געבען ברויט און א מלבוש). אויף דעם האָט ער נישט געענטפערט. פאַרוואָס? ווייל דער אויבערשטער האָט זיך געטראַכט: אויב פאַל איך וועל אויהם מבטיח זיין אויף פרנסה, ווען נאָך וועט ער קומען בעטען צו מיר. (מדרש תנחומא)

* * *

ויהי כאשר ראה יעקב את רחל בת לבן אחי אמו.

צוליב וואָס שטעהט עפּיס אין דעם איינציגען פּסוק 3 מאָל „אחי אמו"? דאָס איז צו בעווייזען, אַז אַלץ, וואָס יעקב האָט דאָ געטאָן, איז עס געווען נור דערפאַר, וואָס לבן איז געווען זיין מוטער'ס ברודער, ד. ה. ער האָט דערמיט מקיים געווען כבוד אם. אָדער דערפאַר שטעהט 3 מאָל ווידערהאָלט „אחי אמו", ווייל מענשען האָבען געזעהען, ווי ער טוט חסד מיט רחל'ן, זייענדיג פרעמד מיט איהר, האָט מען אויהם חושד געווען אין א שלעכטער כונה, דעריבער האָט ער יעדעס מאָל געזאָגט די אורזאַך דערפון, ווייל לבן איז זיין מוטער'ס ברודער. אָבער דעמאָלט ווען ער האָט רחל'ן געקושט, האָט ער דאָס נישט געברויכט צו זאָגען, ווייל מען האָט געזעהען, ווי שטאַרק ער וויינט, ווי עס שטעהט „וישא את קולו ויבך", האָט מען שוין געזעהען זיין ריינע כונה. (אור החיים).

* * *

ויעבוד יעקב ברחל שבע שנים ויהיו בעיניו כימים אחדים באהבתו אותה.

די מפרשי התורה מאַטערן זיך צו ערקלערען די כונה פון דעם דערמאָנטען פּסוק, ווייל אדרבא, דער שכל איז מחייב אַז יעדער טאָג האָט דאָך געדאַרפט צו זיין ביי אויהם ווי א יאָהר לאַנג, ווי די טבע איז ביי איינעם, וואָס וואַרט צו בעקומען א ליבע זאַך? אָבער דער פּשט איז, אַז צוליב דער אהבה, וואָס יעקב האָט געפיהלט צו רחל'ן, האָט ער געאַרבייט די גאַנצע 7 יאָהר אזוי אינטענסיוו, אזוי פלייסיג, א שטייגער, ווי ער וואָלט נאָר צוליב איהר געאַרבייט איין טאָג. אין אזא פאַל וואָלט ער דאָך אודאי דעם איינעם טאָג מיט חשק געאַרבייט, אזוי האָט ער טאַקע געאַרבייט יעדען טאָג אין משך פון די גאַנצע זיבען יאָהר. (סבורו של שבת).

—0—

די טראגעדיע פון גרויסע מענשען,
וואס האבען איבערגעלעבט זייער צייט

געוועזענע גדולים, וואס זענען אויף דער עלטער געוואָרען „לעבעדיגע מתים".— די טראגעדיע פון „פּאָליטישע מתים"

עדוואַרד קאַרפּענטער, דער בעריהמטער ענגלישער שריפטשטעלער, פּאָעט און סאָציאַליסט, איז היינטיגעס יאָהר געשטאָרבען אין עלטער פון 85 יאָהר.

שטיל איז דער גרויסער ראַדיקאַלער שרייבער, רעדנער און קעמפער אַוועק פון דע וועלט. נישט די צייטונגען און נישט די ליטעראַרישע וועלט און אַלגעמיין האָבען געמאַכט א „ווֶעזען" פון זיין טויט. די וועלט האָט ביי זיין טויטען בעט, ווי היינע דריקט זיך אויס, „נישט קיין קדיש געזאָגט און נישט קיין מעסע געזונגען". אין טאָג פון זיין טויט האָט אוהם די פּרעסע געווידמעט א פּאָר קאַלטע ביאָגראַפישע נאָטיצען. — וועגען א וועלכע עס איז פּאַסירונג מאַכט די פּרעסע א גרעסערען טומעל, ווי זי האָט געמאַכט וועגען טויט פון בעריהמטען אידעאַליסט און רעוואָלוציאָנער עדוואַרד קאַרפּענטער.

אָט די קאַלטקייט און גלייכגילטיגקייט, מיט וועלכער די וועלט האָט אויפגענומען עדוואַרד קאַרפּענטער'ס טויט, רופט אַרויס זעהר טרויעריגע געדאַנקען וועגען גורל פון א סך גרויסע מענשען, וועלכע האָבען איבערגעלעבט זיך אַליין, זייער אייגענע גרויסקייט און זייער אייגענעם רוהם.

מיט 25 יאָהר צוריק איז עדוואַרד קאַרפּענטער געווען איינער פון די בעריהמטעסטע און געלעזענסטע שריפטשטעלער פון זיין צייט. אַלס שרייבער, דענקער און קעמפער פאַר סאָציאַלע רעפאָרמען איז ער געשטאַנען אין איין ראַנג מיט הענריק איבסען און גערהאַרד הויפּטמאַן. מען האָט זיינע ביכער איבערזעצט אין אַלע שפּראַכען און זיין לעזע-פּובליקום איז געווען צושפּרייט איבער דער גאַנצער וועלט. די ענגלישע ליטעראַטור האָט מיט אוהם שטאָלצירט און די וועלט-ליטעראַטור האָט אוהם מכבד געווען מיט א פּלאַץ צווישען איהרע גרעסטע און בעסטע.

ער איז געווען אָנערקענט אַלס רבי, אַלס וועגווייזער, און אפילו זיינע געגנער האָבען נישט געקאָנט אָפּלייקענען זיין מעכטיגען איינפלוס אויף דער ענטוויקלונג פון דער ענגלישער ליטעראַטור און קולטור אין לעצטען פערטעל פון פאָריגען יאָהרהונדערט.

היינט איז קאַרפּענטער אַזוי גוט ווי פערגעסען. זיינע ביכער זענען שוין לאַנג אַרויס פון דער מאָדע. זיינע סאָציאַלע אידעען זענען שוין לאַנג נישט מעהר קיין שטרייט-פראַגען. א טייל פון זיינע אידעען, וועלכע האָבען אויסגעהאַלטען די פּראָבע פון פּראַקטישקייט און נוצליכקייט, זענען שוין היינט פערווירקליכט און מען קריגט זיך שוין מעהר נישט איבער זיי.

און אַזוי האָט עדוואַרד קאַרפּענטער איבערגעלעבט זיינע לעצטע 15-20 יאָהר שטיל, אויף א זייט, פערגעסען פון פריינד און פון שונאים, א „לעבעדיגער מת". די לעצטע 15-20 יאָהר פון זיין לעבען זענען געווען אונבעדייטענדע, אונפּראָדוקטיווע, נוצלאָזע, איבעריגע. זיין צייט און זיין ווירקונג האָבען זיך געענדיגט מיט 20 יאָהר פריהער.

• • •

עדוואַרד קאַרפּענטער איז נישט דער ערשטער און נישט דער לעצטער גרויסער מענש, וואָס האָט איבערגעלעבט זיין צייט און זיין נוצליכקייט. אין אַלע צייטען, אין אַלע לענדער, אויף אַלע געביטען פון מענשליכער טעטיגקייט בעגעגענען מיר אַזעלכע „לעבעדיגע מתים", וואָס זענען אַמאָל, אין זייער צייט, געווען די גדולים פון זייער דור.

בערך מיט א יאָהר צוריק איז געשטאָרבען דער דייטשער דראַמאַטורג און ראָמאַניסט הערמאַן זודערמאַן. ער איז געשטאָרבען פּונקט אַזוי שטיל, ווי עדוואַרד קאַרפּענטער. וועגען זודערמאַנ'ס טויט האָט די פּרעסע דוקא יאָ א סך געשריבען. אָבער ס'איז געווען א שרייבען אָהן וואַרימקייט, אָהן בעציהונג. אַלע די, וואָס האָבען כלומר'שט געמאַכט א טרויעריגע מינע ביי זיין קבר, האָבען זיך נישט געקאָנט צוריקהאַלטען פון שמייכלען איראָניש אונטער די וואָנצעס. ווייל וואָס איז היינט הערמאַן זודערמאַן? וועלכער מאָדערנער לעזער לייענט זיינע ראָמאַנען? וועלכע מאָדערנע ביהנע שפּילט זיינע דראַמען?

אָבער מיט 20-30 יאָהר צוריק — א קליינינגקייט זודערמאַן! ווער האָט עס אוהם נישט געלעזען, און וואו האָט מען אוהם נישט געשפּילט? ער איז דאָך געווען די ליטעראַרישע וועלט-מאָדע, ער איז דאָך געווען דאָס „נייע וואָרט" אין דער דראַמאַטישער קונסט. אויף זודערמאַנ'ס העלדען און העלדינס האָבען זיך ערצויגען די גרעסטע דראַמאַטישע „סטאַרס"! זיין „מאַרטאַ" איז דאָך געווען די אינטערנאַציאָנאַלע גלאַנץ-ראָלע פון דער בעסטערע ביהנע, און יעדע בעריהמטע אַקטריסע, פון עלעאָנאָרע דוזע און סאַראַ בערנאַרד ביז צו אונזער אייגענער בערטאַ קאַליש — האָט געמוזט אין דער ראָלע ווייזען, וואָס זי קען.

זודערמאַן איז אויך געשטאָרבען מיט 20 יאָהר צו שפּעט. פּונקט ווי מען האָט אוהם פריהער איבערגעשעצט, האָט מען אוהם שפּעטער אונטערגעשעצט, געמאַכט צו גאָרנישט. און די לעצטע יאָהרען פון זיין לעבען איז ער אַרומגעגאַנגען מיט א צובראָכען האַרץ, בייז און פערביטערט געגען א וועלט, וואָס האָט אוהם פריהער אַזוי הויך אויפגעהויבען, כדי אוהם שפּעטער אַזוי טיף אַראָפּצוּוואַרפען.

נאָך טרויעריגער איז געווען דער גורל פון אַן אַנדער דייטשען ליטעראַרישען גדול, פרידריך שפּילהאַגען, וועלכער איז אין זיין צייט — מיט 40 יאָהר צוריק — געווען דער פּאָפּולערסטער ראָמאַנען-שרייבער אין דער וועלט. זיינע האַלב-ליטעראַרישע און האַלב-שונדראָמאַנישע ראָמאַנען האָבען אַמאָל געגאָלטען אַלס די העכסטע ליטעראַטור, נישט קוקענדיג אויף דער אונגעהויערער צאָהל לעזער, וואָס זיי האָבען געהאַט.

שפּילהאַגען האָט אין זיין לעבען אָנגעשריבען אַרום דרייסיג גרויסע ראָמאַנען און א 40 דראַמען, א חוץ אָהן א שיעור קלענערע ערצעהלונגען. יעדער ראָמאַן זיינע האָט אין א קורצער צייט דערלעבט 60 און 70 אויפלאַגען, און אַזוי שנעל, ווי ער איז ערשינען, איז ער איבערזעצט געוואָרען אין צענדליגער פרעמדע שפּראַכען.

אָבער א 15 יאָהר, איידער שפּילהאַגען איז געשטאָרבען, איז זיין נאָמען שוין געווען טויט אין די ליטעראַרישע קרייזען, און אפילו די ברייטע מאַסען האָבען אוהם אויפגעהערט לעזען. ער האָט זיך 15 יאָהר אַרומגעדרעהט אין דער דייטשער ליטעראַטור, ווי א שאָטען פון א פערגאַנגענער צייט. אַן איינזאַמער, אַן אויסגעשפּילטער, א פערגעסענער.

אפילו דער גרויסער זאָלאַ, דער פאָטער פון דער נאַטוראַליסטישער שולע אין דער ליטעראַטור, איז א שעהנע עטליכע יאָהר, איידער ער איז געשטאָרבען, אַרומגעגאַנגען אין דער ליטעראַטור, ווי א „לעבעדיגער מת". זיינע בעריהמטע ראָמאַנען, וועלכע האָבען אַרויסגערופען א ליטעראַרישע וועלט-רעוואָלוציע, האָבען אין זיינע שפּעטערע יאָהרען געקריגען א נייע אָפּשאַצונג. מען האָט אָנגעהויבען אונפּאַרטייאיש אָפּוועגען די מעלות און די חסרונות פון זאָלאַ'ס ליטעראַרישער שיטה, און מען האָט אויסגעפונען, אַז די חסרונות וועגען אַריבער די מעלות, דער שאָדען, וואָס דער „וויסענשאַפטליכער רעאַליזם" טוט דער ליטעראַטור, איז גרעסער פון דעם נוצען, וואָס ער ברענגט איהר.

זאָלאַ'ס פערדינסטען פאַר דער ליטעראַטור זענען אונגעהויער גרויס. מיט איהם האָט זיך אָנגעהויבען א נייער העכסט-וויכטיגער קאַפּיטעל אין דער ליטעראַטור-געשיכטע. אָבער זיינע אייגענע ליטעראַרישע שאַפונגען זענען שוין געווען אָפּגעלעבט יאָהרען-לאַנג, איידער ער אַליין איז צוגעקומען צו זיין לעבענס-גרענעץ.

צום גליק האָט זיך איהם עטליכע יאָהר פאַר זיין טויט אונטערגערוקט דער בעריהמטער דרייפוס-פּראָצעס, וועלכער האָט איהם געראַטעוועט פון ווערען נאָך ביים לעבען א „לעבעדיגער מת". דער דרייפוס-פּראָצעס, אין וועלכען זאָלאַ האָט זיך אַריינגעוואָרפען מיט'ן גאַנצען אומפּעט פון זיין קונסטלער-נאַטור און פון זיין גערעכטיגקייטס-געפיהל, האָט דעם „פאָטער פון רעאַליזם" געטראָגען אויף די פליגלען פון רוהם און פערגעטערונג ביז צו דער לעצטער מינוט פון זיין לעבען.

ווער קאָן אויסרעכענען די אַלע גרויסע מענשען, וואָס האָבען איבערגעלעבט זייער צייט?

נעמט דעם בעריהמטען איטאַליענישען פּאָעט גאַבריעלאָ ד'אַנונציאָ.

מיט 20 יאָהר צוריק איז ער געווען א זון אויפ'ן ליטעראַרישען הימעל. זיינע ליידענשאַפטליכע ראָמאַנען האָבען איינגעטרייסעלט מיליאָנען הערצער. ער האָט מיט זיין ברוטאַלען פיל-פאַרביגען סטיל פערשיכור'ט און בעצויבערט. ער איז געווען דער געטליכער זינגער פון ליבע און ליידער, דער שטורם-ווינד, וואָס האָט געוועקט אין אונז דעם לעבענס-אומפּעט, די נאַטור-כחות, דאָס פוילע בלוט און פערשלאָפענע נערווען.

פּלוצלינג, מיט א'ן 18 יאָהר צוריק זענען די לעזער מיד געוואָרען פון די שטענדיגע אויפטרייסלונגען, פון די אייביגע בלוט-שטורמס, וואָס זיי האָבען איבערגעלעבט אין ד'אַנונציאָ'ס ראָמאַנען. זיי האָבען פּשוט מעהר נישט געהאַט קיין כח אַריבערצוטראָגען אַזוי פיל גראַד היץ און זיי האָבען אוהם אויפגעהערט צו לעזען.

היינט איז ד'אַנונציאָ איינער פון די געטער פון פאַשיזם, נישט ווייניגער פערגעטערט, ווי מוסאָליני אַליין. ער ליגט איינגעשלאָסען אין זיין מאַרמאָרנעם פּאַלאַץ, ווי א געטשקע אין א טעמפּעל, און פון צייט צו צייט לאָזט ער אַרויס פּאַטריאָטישע פּראָקלאַמאַציעס צום פאָלק.

די פאַשיסטען פּאַטשען אוהם בראַוואָ, אָבער די וועלט לאַכט. און איטאַליען אַליין לאַכט פון אוהם יעדער מענש, וואָס האָט נאָך עטוואָס געשמאַק. אַקטיאָר, פּאַיאַץ רופט מען אוהם. און פאַר דער ליטעראַטור איז ער שוין אַן אַלטע, אָפּגעריבענע מטבע.

• • •

אָדער אפשר קאָן עמיצער זאָגען, וואו עס איז אַהינגעקומען דער אינדישער דיכטער ראַבינדראַנאַט טאַגאָר?

ערשט מיט עטליכע יאָהר צוריק האָט נאָך די וועלט מיט אוהם געשטורעמט. מיליאָנען מענשען האָבען זיך געקוויקט מיט זיינע פּאָעטישע סקיצען, הונדערטער איבערזעצער האָבען אוהם איבערזעצט, הונדערטער דיכטער האָבען אוהם נאָכגעמאַכט.

היינט געפינט ער זיך ערגעץ אין זיין פאָטערלאַנד אינדיען. מען הערט פון אוהם זעהר זעלטען. זיינע לידער לעזט מען שוין נישט. זיינע חכמות, וואָס ער האָט געזאָגט אויף זיינע רייזעס איבער דער וועלט, האָט מען שוין פערגעסען. דאָס ביסעלע, וואָס די וועלט-פּאָעזיע האָט געקאָנט יניקה-ציהען פון טאַגאָר'ס פּאָעטישער מעטאָדע, האָט זי אין זיך אַריינגענומען. דאָס איבריגע האָט זי אַוועקגעוואָרפען צוזאַמען מיט'ן פּאָעט. טאַגאָר איז שוין א געוועזענער, א געוועזענער און ער טוט זעהר קלוג, וואָס ער רייסט זיך מעהר נישט צום ליכט פון דער ברייטער עפענטליכקייט. זיין צייט איז שוין פערביי.

• • •

נאָך מעהר, ווי אין דער ליטעראַרישער וועלט געפינט מען „לעבעדיגע מתים" אין דער מיליטערישער און פּאָליטישער וועלט.

ווער עס געדענקט די לעצטע יאָהרען פון „טעדי" רוזוועלט, זיין אַרומשלעפּען זיך אויף אסיפות, זוכענדיג שטימען פאַר זיין „צוריקקום" — אך, ווי טרויעריג דאָס איז געווען. א טראַגישע פיגור איז געווען דער גרויסער פערגעטערטער רוזוועלט אין זיינע לעצטע יאָהרען. טראַגיש און א ביסעל קאָמיש — און דאָס האָט זיין טראַגעדיע געמאַכט אויסקוקען נאָך טראַגישער.

א מענש איז שוין געווען טויט, און איז אַרומגעגאַנגען, ווי ער וואָלט נאָך געווען געלעבט!

• • •

ללאָיד דזשאָרדזש, גענעראַל לודענדאָרף, טראָצקי, דער גרויסער וואונדערליכער גאַנדי — לעבעדיגע מתים! אַמאָל געווען גרויס, געקעהרט וועלטען, געפיהרט די היסטאָריע פאַר דער נאָז. אָבער היינט? ווער רעכענט זיך מיט זיי?

דער איינציגער הינדענבורג האָט געהאַט גליק. ער האָט זיך געראַטעוועט פונ'ם טויטען מיליטאַריזם און מאָנאַרכיזם אין לעבעדיגען רעפּובליקאַניזם. איז דאָס אויך נאָר א צופאַל. ס'האָט אוהם אָנגעהאַלטען. ער האָט געהאַט 99 מעגליכקייטען פון 100 אַריינצופאַלען אין דעם זעלבען אָפּגרונד פון גאָרנישט, אין וועלכען לודענדאָרף און אַלע אַנדערע „צייט-גענאָסען" זיינע זענען פערשוואונדען געוואָרען. זיין טאַקט האָט אוהם געראַטעוועט.

י. לעהרער

וואס איז אזוינס דאס דאלטאן-סיסטעם?

די שול-מעטאָדע, צו ערציהען קינדער צום זעלבסטשטענדיגען דענקען דורך אַרבייט.

דאָס דאַלטאָן-סיסטעם איז די מעטאָדע צו ערציהען קינדער דורך אַרבייט. די דאָזיגע מעטאָדע געווינט וואָס אַמאָל מעהר אָנהענגער אין אַלע לענדער פון אייראָפּא און אַמעריקא. מיר ווילען דאָ געבען א קורצע ערקלערונג פון דאָזיגען סיסטעם.

די בעגרינדערין פון אָט דעם סיסטעם איז געווען א פרוי, די אַמעריקאַנערין העלען פּאַרקהאַרסט און דער נאָמען נעמט זיך פון דער שטאָט דאַלטאָן אין שטאַאַט מאַסאַטשוסעטס, וואו עס איז געשאַפען געוואָרען די ערשטע שול פון דעם טיפּ אין יאָהר 1920. לאָטש דער דאָזיגער שול-טיפּ איז נישט אַלט, איז אָבער די אידעע פון דער דאַלטאָן-שול שוין א היבש ביסעל עלטער.

אין אָנהויב פון אונזער יאָהרהונדערט איז העלען פּאַרקהאַרסט געווען א לעהרערין אין אַן איינקלאַסיגער דאָרפס-שול. פּאַרקהאַרסט האָט געהאַט א זעהר שווערע אַרבייט, צוליב דעם, וואָס די שול האָט געהאַט צופיל קינדער פאַר איין לעהרערין און צו ווייניג לערן-מכשירים. העלען פּאַרקהאַרסט איז, אַלזאָ, געפאַלען אויף א המצאה און זי האָט איינגעטיילט די קינדער אין פערשיידענע גרופּען, געבענדיג פאַר יעדער גרופּע א בעזונדער אָפּטיילונג אין שול-זאַל. יעדע גרופּע האָט בעקומען צו בעאַרבייטען א בעזונדערע טעמע און דערצו די נויטיגע ביכער און געוויסע גאַנץ פּרימיטיווע לעהר-מיטלען.

אַזוי אַרום האָבען זיך די קינדער אָנגעהויבען פערנעהמען מיט זעלבסטשטענדיגע אַרבייטען, נישט שטערענדיג איינע גרופּע דער אַנדערער, ווי דאָס פלעגט פּאַסירען פריהער, ווען אַלע האָבען געלערנט לויט אַן איינהייטליכען פּראָגראַם.

דורך דער דאָזיגער איינפיהרונג פון פּאַרקהאַרסט האָבען די קינדער ביי א טיש זיך געלערנט שפּראַך, ביי א צווייטען מען מיט געשיכטע, ביי אַנדערע נאַטור-וויסענשאַפט און אַזוי ווייטער. די קינדער האָבען געהאַט די פרייהייט אַליין צו אויסקלויבען זיך דעם געגענשטאַנד, וועלכען זיי האָבען געוואָלט בעאַרבייטען. עס האָט זיך דערביי אַרויסגעוויזען, אַז די קינדער האָבען געאַרבייט מיט פיל מעהר פרייד און פלייס, ווי פריהער, און די רעזולטאַטען, ד. ה. די אַזוי ערוואָרבענע קענטעניסען פון די קינדער, זענען געווען בעדייטענד גרעסערע.

שטרעבענדיג צו פערפאָלקאָמען דעם דאָזיגען סיסטעם, האָט פרוי פּאַרקהאַרסט קודם כל זיך אַליין געוואָלט פערפאָלקומען דורך גרונדליכע פּעדאַגאָגישע און פּסיכאָלאָגישע שטודיען.

נאָך א לענגערען שטודיום אין איטאַליען, וואו זי האָט בעקומען דעם דאָקטאָר-טיטעל, איז זי צוריקגעקעהרט קיין אַמעריקא, וואו זי גרינדעט אין דער שטאָט דאַלטאָן די ערשטע שול לויט'ן נייעם לערן-מעטאָדע. אין א קורצער צייט ווערט דאָס דאָזיגע שול-סיסטעם בעקאַנט נישט נאָר אין די פעראייניגטע שטאַאַטען פון אַמעריקא, נאָר אויך אין ענגלאַנד, און די ענגלישע קאָלאָניעס און אפילו אין יאַפּאַן און סאָוויעט-רוסלאַנד ווערען געגרינדעט אַזעלכע שולען, פערשטעהט זיך, אומעטום צוגעפּאַסט צו די אָרטיגע בעדינגונגען.

די ענגלישע דאַלטאָן-שולען אונטערשיידען זיך א ביסעל פון די דאָזיגע שולען אין אַמעריקא. אין די אַמעריקאַנער דאַלטאָן-שולען איז לחלוטין אָפּגעשאַפט געוואָרען דער פאָרטראַג פון לעהרער, און עס קומען נאָר פאָר שמועסען צווישען די שילער, אָדער צווישען די שילער און דעם לעהרער, וועלכער ערקלערט נאָר געוויסע זאַכען, וואָס די קינדער קאָנען אַליין נישט פערשטעהן. אָדער ער העלפט זיי אַרויס טיילמאָל, ווען זיי קאָנען אַליין נישט מאַכען א געוויסע אויפגאַבע. אין די ענגלישע שולען פון דעם טיפּ, האַלט דער לעהרער נאָך זיין לעקציע, אָבער עס איז א זעהר קורצער פאָרטראַג און אין גאַנצען איין שעה א וואָך פאַר יעדען לעהר-געגענשטאַנד. דער הויפּט-לימוד קומט פאָר אויך אין די ענגלישע דאַלטאָן שולען דורך די זעלבסטשטענדיגע אַרבייטען פון די שילער.

אין די דאַלטאָן-שולען עקזיסטירען נים קיין קלאַסען, עס זענען נאָר דאָ בעזונדערע אַרבייטס-שטובען, בעזונדערע לערן-זאַלען פאַר יעדען געגענשטאַנד מיט די נויטיגע ביכער, מאַפּעס, בילדער, אויסשניטען פון זשורנאַלען און די פערשידענע טעכנישע הילפס-מיטלען. עס זענען, אַלזאָ, דאָ בעזונדערע זאַלען פאַר היסטאָריע, געאָגראַפיע, מאַטעמאַטיק, נאַטור-וויסענשאַפט א.א.וו. די שילער, וואָס דאַרפען בעאַרבייטען א געוויסען געגענשטאַנד פערזאַמלען זיך אין דעם ענטשפּרעכענדען זאַל, וואו יעדער שילער, לויט זיין גרופּע, בעקומט צום בעאַרבייטען א געוויסע טעמע. די חברים, אָדער דער לעהרער ווייזען אָן דעם שילער, וועלכע ביכער, וועלכע מאַפּעס ער דאַרף בענוצען, כדי צו בעקומען די נויטיגע ידיעות.

כדי צו האָבען אַן איבערזיכט איבער די פאָרשריטען פון די איינצעלנע שילער, האָט יעדער שילער א שילער-קאַרטע, וואו עס ווערען טעגליך פערשריבען זיינע אַרבייטען. דער שילער האָט די פולשטענדיגע פרייהייט זיך אויסצוקלויבען וועלכען געגענשטאַנד ער וויל בעאַרבייטען אין א געוויסען טאָג. אָבער אין לויף פון מאָנאַט מוז ער בעאַרבייטען אַלע לעהר-געגענשטאַנדען, וואָס ווערען געלערנט אין זיין גרופּע. א פלייסיגער און טיכטיגער שילער, וועלכער ווערט פערטיג מיט זיינע טעמעס פאַר'ן מאָנאַטליכען טערמין, קאָן פערלאַנגען פון לעהרער נייע טעמעס צום בעאַרבייטען, אָדער ער קאָן זיך אַליין אויסקלויבען אַן אַרבייט, וואָס איהם געפעלט.

דאָס דאָזיגע סיסטעם האָט די מעלה, וואָס דער מעהר-פעהיגער שילער ווערט נישט אויפגעהאַלטען אין זיין גייסטיגער

(ענדע זייט 11.)

אויפ'ן קבר פון ווילנער גאון

(צום 132-טען יאהרצייט) ✻ ✻ ✻ פון מ. גערץ.

אמת טאַקע, די גרויסקייט פון ירושלים ווילנא דאַרף מען נישט זוכען דוקא אויפ'ן אַלטען ירושלים-בית-עולם, אויך דאָס לעבעדיגע ווילנא איז נאָך היינט צו טאָג געבליבען די ירושלים-שטאָט אין גלות, פונדעסטוועגען האָב איך בעת מיין בעזוך אין ווילנא אויך בעזוכט די אַלטע קברים פון אונזערע אַמאָליגע גרויסע יודען אין ווילנא.

א סברא, אַז גערעכט איז פאָרט געווען דער, ווער עס האָט אַמאָל געזאָגט, אַז די מענשהייט בעשטעהט נישט נאָר פון די לעבעדיגע, נאָר אויך פון די טויטע...

און אין אונזער שווערער ביטערער סדום-צייט פערשטעהען דעם דאָזיגען אמת נאָך א סך און זוכען די מענשהייט אויך אויף אַלטע, אור-אַלטע בית-עולמ'ס. די בעסטע ראיה אויף דעם איז דער קבר פון ווילנער גאון.

אַרום קבר פון ווילנער גאון קלויבען זיך נאָך היינט צו טאָג אַלע בעטריבטע געמיטער, וועלכע געפינען נישט קיין טרייסט און נחת אין לעבעדיגען לעבען און זוכען איהם דאָ, אויפ'ן אַלטען יודישען בית-עולם... דער קבר פון ווילנער גאון איז געדיכט בעזייהט מיט צעטלען און קוויטלעך, וואָס עס לאָזען דאָ איבער אַלע די, וועלכע האָבען טענות צום לעבען, וועלכע האָבען תביעות צו די לעבעדיגע און האָבען בלויז איין האָפנונג, אַז זייערע טענות וועלען פערנעהמען גאָר די גרויסע טויטע.

דער שמש פון בית-עולם דערצעהלט מיר, אַז אָפט, גאָר אָפט, מוז ער די פילצאָהליגע קוויטלעך און די וואָרצלען פון די חלב'נע ליכטלעך, וואָס בעזוכער לאָזען איבער אויפ'ן קבר פון ווילנער גאון, אַראָפּנעמען מיט א לאָפּעטע — זיי קלייבען זיך דאָ צונויף גאַנצע בערג.

אויך איצט איז דער קבר פון גאון פול מיט בערגלעך פּאַפּיר, ליכט, שטיינדלעך, שטיקלעך האָלץ, בענדלעך און דאָס גלייכען, וואָס מען לאָזט דאָ איבער פון סגולה וועגען.

איך בלעטער אויף דעם ערשטען בעסטען קוויטעל און לייען אַרויס: „איך פלונית בת פלונית בעט איך זאָל געהאָלפען ווערען, זאָלסט בעסער מיר שטראָפען". אָדער: „בבקשתי על מצבי בכלל, על בריאותנו ועל הצלחתנו ועל השלום בבית פלוני" (איך בעט דיך אויף מיין צושטאַנד בכלל, אויף דעם געזונד און אויף דעם פרידען אין יענעמ'ס שטוב).

אין דעם און ענליכען נוסח זענען געשריבען ס'רוב צעטלען. אמת, עס זענען אויך פאַראַן א סך „שריפטען" דאָ, ווייל עס איז זעהר שווער פונאַנדערצושיידען, זיי זענען געשריבען פערשטעלט, בעשטעהען בלויז פון ראשי-תבות, נימסראות און נוטריקונ'ס.

ס'רוב צעטלען רעדען אָבער אין א פערשטענדליכער שפּראַך און דערצעהלען פון ביטערע הערצער פון מאַמעס און טעכטער, פון קינדער און אַלטע לייט.

אין זייער שטומען לשון רעדען דאָ א סך מעהר, ווי מיט ווערטער, די איבערגעלאָזענע, אויסגעגאַנגענע חלב'נע ליכטלעך, שטומע שטיינדלעך און שווייגענדיגע שטיקלעך האָלץ.

אויף דער מצבה פון ווילנער גאון, וועלכע געפינט זיך אין אַן אוהל, זענען בלויז אָנגעשריבען די ווערטער: „הגאון החסיד רבנו אליהו".

אין שכנות מיט'ן גאונ'ס קבר ליגט זיין ברודער ר' יהושע העשל. דעם גאונ'ס מחותן ר' נח מינדעס און זיין ווייב מינדל מינדעס, הגבירה דבורה, וועלכע האָט געשטיצט דעם גאון, דעם גאונ'ס תלמיד ר' צבי בערעש. ווייטער א ביסעל געפינט זיך דער קבר פון גאונ'ס ווייב, וועלכע איז געשטאָרבען ה' כסלו אין יאָהר תקמ"ג (1783), ווען דער גאון איז אַלט געווען 63 יאָהר, ד. ה. מיט 14 יאָהר פריהער פאַר'ן גאונ'ס פּטירה (דער גאון איז נסתלק געוואָרען אין יאָהר תקנ"ח, 1797, אין עלטער פון 77 יאָהר מיט 6 חדשים). אויף איהר מצבה האָט דער גאון געהייסען אָנשרייבען: „לא הניחה תמורה וערך, לספר שבחה אין ניב ודרך" (זי האָט נישט געלאָזען איהר גלייכען, אויף דערצעהלען איהרע שבחים איז נישטאָ קיין ווערטער).

אַז דער גאון איז נאָך געווען א קינד, האָט אוהם צוגענומען צו זיך אין קיידאַן דער גאון ר' אברהם קאַצענעלענבויגען, מחמת דעם גאונ'ס פאָטער איז געווען אָרים און אוהם נישט געקאָנט אויסהאַלטען. דער גאון, דעמאָלט נאָך א יונגעל, האָט א קורצע צייט דאָ געלערנט תורה ביים גאון ר' משה מרגליות. אין יענער צייט האָט דער גאון חתונה געהאַט מיט חנה, די טאָכטער פון נגיד און נכבד אין קיידאַן ר' יהודה לייב און כדי מען זאָל אוהם נישט שטערען אין לערנען, האָט ער זיך בעזעצט אין א קליין שטיבעל אין וואַלד און צוזאַמען מיט זיין פרוי, די צדקניות, האָט ער דאָרטען א סך נאַכט געלערנט תורה.

נעבען גאונ'ס קבר געפינט זיך אויך דער קבר פון זיין מוטער, אויף וועמען די לעגענדע דערצעהלט, אַז בעת זי איז געווען א קליין עופה'לע זענען איהרע עלטערן געפאָהרען מיט איהר אויף א חתונה. זיי האָבען געדאַרפט דורכפאָהרען א טייך נעבען ראָמאַנאָווע נישט ווייט פון סלוצק. און דאָס עופה'לע צוזאַמען מיט איהר קישעלע אַריינגעפאַלען אין א טייך און געשוואומען אַזוי לאַנג אויף דעם קישעלע, ביז מען האָט איהר אַרויסגעראַטעוועט.

א צווייטע לעגענדע דערצעהלט, אַז בעת זי איז אַמאָל געגאַנגען אין דער „יודישער גאַס" אין ווילנא און איז דעמאָלט געווען פערגאַנגען אין טראָגען מיט דעם צוקונפטיגען גאון, האָבען זיך דאָרט א לאָז געטאָן פּוילישע רייטער אויף זייערע צעהייצטע פערד... די גאַס איז שמאָל און אַט-אַט וועט זי צוטרעטען ווערען. די ווענט אַרום זענען בלינדע — אָהן טיר און פענסטער, האָט זיך די רבי'צין צוגעקעהרט מיט'ן פּנים צום וואַנט און די וואַנט האָט זיך אָנ'עפען געטאָן און א פאָרם פון א מענשליכער געשטאַלט, אין וועלכען די רבי'צין איז ניצול געוואָרען.

עד היום ווייזט מען אייך אין ווילנא אָנווייזען אויף דער וואונדער-וואַנט און דעם „פּורם" אין איהר אויף דער יודישער גאַס, וועלכער האָט געראַטעוועט די מוטער און דעם גאון פון ווילנא... אויף דער מצבה פון גאונ'ס מוטער איז אויסגעשריבען דער פּסוק: „אם ה' בנים שמחה, גאונים צדיקים לברכה, מי יודע לספר שבחה, הצדיקת מרת טרייגע". נעבען גאונ'ס קבר געפינט זיך אויך דער קבר פון זיין פאָטער ר' שלמה זלמן. ער איז געווען א זוהן פון ר' יששכר בער און ר' יששכר בער'ס פאָטער האָט מען גערופען ר' אליה חסיד, וועלכער איז געווען א פּרנס און א דיין אין ווילנא (נאָך איהם האָט מען א נאָמען געגעבען זיין אייניקעל דעם ווילנער גאון). זיין פאָטער איז געווען דער גרויסער גאון ר' משה קרעמער, דער עלטער-זיידע פון ווילנער גאון, וועמענ'ס קבר עס געפינט זיך אויך דאָ אויפ'ן אַלטען בית-עולם (נסתלק געוואָרען ת"ע).

מען האָט איהם גערופען „קרעמער", ווייל זיין פרוי האָט געהאַלטען א קראָם און ער איז געזעסען יום-ולילה און געלערנט. ר' משה קרעמער איז געווען רב אין ווילנא, אָבער קיין שכירות פון שטאָט נישט גענומען. ער האָט אויסגערעכענט וויפיל ער דאַרף האָבען א וואָך אויף הוצאה און זיין ווייב האָט פערזאָגט, אַז אויב זי וועט זונטאָג עפענען די קראָם און דער רבונו של עולם וועט איהר דעם זעלבען טאָג צושיקען לייזונג, וואָס וועט קלעקען אויף דער וואָך-הוצאות, זאָל זי תיכף צומאַכען די קראָם מחמת אַנדערע יודען דאַרפען אויך לעבען...

דאָ, אויפ'ן אַלטען בית-עולם נעהט דורך פאַר אייך די גאַנצע לעבענס-געשיכטע פון גאון. די שטומע קברים דערצעהלען פאַר אייך די גרויסקייט און הייליגקייט פון גרויסען יודען.

אָט איז דער קבר פון ר' מאיר הכהן, ביי וועמען דער גאון, וועלכער איז געווען א בכור, האָט זיך שוין אַלס דערוואַקסענער נאָך אַמאָל געלאָזט אויסלייזען. דער גאון איז געווען נישט צופרידען, וואָס מען האָט איהם אויסגעלייזט, ווי דער שטייגער איז: מען האָט דעם כהן געגעבען געלד און עס נאָכדעם צוריק צוגענומען. דער גאון האָט אָבער געוואָלט אויף אַן אמת'ן מקיים זיין „פדיון הבן" און האָט זיך טאַקע באמת ביים כהן אויסגעקויפט פאַר א סומע געלד...

און אָט איז דער קבר פון ערשטען יודישען דאָקטאָר אין ווילנא: דאָקטאָר ליבאַשוויץ הכהן.

ד"ר ליבאַשוויץ איז געווען א גדול בתורה און א גרויסער ירא שמים. איהם האָט דער גאון ערלויבט צו היילען קראַנקע. אין די לעגענדע דערצעהלט, אַז בעת דער גאון האָט גע'גוסס'ט איז געקומען צו איהם ד"ר ליבאַשוויץ און איהם גענומען אויסהערען. און ווי ערשטוינט איז געוואָרען דער דאָקטאָר, אַז בעת ער האָט צוגעלייגט דאָס אויער צום קראַנקענ'ס האַרץ, האָט ער געהערט, ווי דער גאון חזר'ט מיט'ן לעצטען אָטעם א משנה פון דער גמרא „מכות".

דאָס לעבעדיגע און דאָס טויטע ווילנא האָט א סך צו דערצעהלען וועגען ווילנער גאון (אַלע לעגענדעס און לעבענס-געשיכטעס פון ווילנער גאון קאָנט איהר געפינען אין ביכעל „לעגענדעס וועגען ווילנער גאון" פון חייקל לונסקי) און נים נאָר וועגען גאון, נאָר אויך וועגען אַנדערע גדולים אין תורה און השכלה קאָן אייך דאָס יודישע ווילנא דערצעהלען.

—0—

פערבאט'זנע זכרונות

(ענדע פון זייט 7)

די וויטערדיגע בענדער „רעגעסטען" און „רוסיש-יודישען ארכיוו", בערוהרט אויך די פראגע וועגען גרינדען א „היסטאָרישע געזעלשאפט".

צו יענער צייט האט זיך אין פעטערבורג געבילדעט א קרייזעל, וואס האט אויך אנגעהויבען זאמלען מאטעריאל פאר נייעסטער יודישער געשיכטע און ארויסגעבען א זאמעל-בוך „דאס איבערגעלעבטע" („פערעזשיטאיע" אין רוסיש). אין די ערשטע בעראטונגען פון דעם קרייזעל (שאול גינזבורג, ישראל צינבערג, אלכסנדר ברוידא, ש. אנ—סקי) האב איך אויך אנטיילגענומען; אבער דאס איז געווען נאר א סוראגאט פון יענער גרויסער ארגאניזאציע, וואס מען האט געקאנט איצט שאפען אויף דעם גרונד פון דעם געזעץ וועגען פעראיינען-פרייהייט.

עס איז אריבער נאך א יאהר. אין פריה-הערבסט 1908 קומט צו מיר מיין שכן אויף וואסילי אינזעל אין פעטערבורג, מ. ל. טריווס (בעקאנט אונטער דעם נאמען שמי אין „וואסכאד") און זאגט מיר אן די בשורה, אז ווינאווער האט שוין בעקומען אנ'ערלויבניש צו גרינדען א „יודישע היסטאָריש-עטנאָגראפישע געזעלשאפט" מיט א סטאטוט, וואס גיט איהר רעכט צו פונקציאנירען אין גאנץ רוסלאנד, און מען בעט מיך אנצופיהרען מיט דער נייער ארגאניזאציע, וואס פערווירקליכט מיין אלטען געדאנק.

א קאמפליצירטען געפיהל האט ביי מיר ארויסגערופען די דאזיגע בשורה — א פערשפעטיגטע תשובה אויף מיין פייערדיגען אויפרוף פון יאהר 1891, עפים אזוי ווי מען וואלט בעקומען אין זיבעצען יאהר ארום אנ'ענטפער אויף א ליבעס-ערקלערונג...

עס געדענקט זיך מיר דער אווענד פון דעם 16. נאוועמבער 1908. אין דעם שעהנעם אלעקסאנדער-זאל פון דער פעטערבורגער סינאגאגע עפענט זיך די גרינדונגס-פערזאמלונג פון דער היסטאָריש-עטנאָגראפישער געזעלשאפט, אונטער דעם פארזיץ פון דעם אלטען יוריסט און עטנאָגראף מיכאל קולישער. מיין רעדע וועגען די אויפגאבען פון דער געזעלשאפט האב איך אנגעהויבען מיט די ווערטער:

„איך קאן נישט בעהאלטען פון אייך, מיינע פריינד, אז אין דעם איצטיגען פייערליכען מאמענט קעמפען ביי מיר צוויי געפיהלען: — פרייד און טרויער. איך פריי זיך, וואס ענדליך איז שוין געשאפען די אינסטיטוציע, וואס מוז בעפרידיגען אונזערע טיפע נאציאנאלע בעדערפענישען; איך בין טרויעריג דערפאר, וואס אזוי שפעט איז זי געשאפען. איך דערמאן זיך וועגען א פראיעקט פון יאהר 1891: — זיבעצען יאהר זענען אוועק איידער עס האט זיך פערווירקליכט דער טרוים פון אונזער יוגענד"...

נאך מיר האט גערעדט ווינאווער. דאס איז געווען איינע פון די שענסטע רעדעס פון דעם גרויסען רעדנער. אין דעם טאן פון א הארציגע שמועס האט ער דערצעהלט „ווי מיר האבען געלערנט געשיכטע", ווי עס איז אמאל געשאפען געווארען, אונטער דעם איינפלוס פון מיין אויפרוף, דער פעטערבורגער קרייזעל פון יונגגלייט צו זאמלען היסטאָרישע מאטעריאלען, ווי די דאזיגע ארבייט האט געווירקט אויף אלעמען און האט זיי אריינגעצויגען אין די טיפענישען פון אונזער נאציאנאלען לעבען. „אפשר ליגט טאקע דא דער סוד", האט דער רעדנער אויסגערופען, „וואס מיר האבען אין די שפעטערדיגע שטורמישע יאהרען פון (פאליטישען) קאמף, נישט ארויסגעלאזט פון האנד אונזער מענשליכע און נאציאנאלע פאהן? אפשר האבען מיר דא פערהארטעוועט אונזער שטאלצען פאלקס געפיהל?"...

און דא האט ער מיט א טיפען אומעט צוגעגעבען:

„אט זעה איך דובנאוו'ן, וואס זיצט דא נעבען מיר, אט ליגט פאר מיינע אויגען דאס זעלבינע ביכעל זיינס מיט שוין צושאטענע בלעטער, און דא ארום זיצען אלטע פריינד-מיטקעמפער, וועלכע האבען צוזאמען מיט מיר גע'חלומ'ט וועגען דעם, וואס איצט ווערט פערווירקליכט. א בעשיידענער חלום, נישט פון יענע, וואס האבען לעצטענס אנגעמאכט אזא שטורם ארום אונז, אבער דאס איז דאך געווען דער בעצויבערנדער חלום פון יונגע יאהרען"... *)

הערענדיג ווינאווער'ס ווערטער, האט זיך מיר געדוכט, אז דא טראגען זיך אין זאל די שאטענס פון 2 דורות, אז דאס יאהר 1891 האט זיך צונויפגעגאסען מיט 1908, אז דא לעבט ווידער א גאנצער דור אינטעליגענץ, וואס האט דורכגעטראגען זיין אידעאליזם דורך דער שטיקענדער לופט פון רעאקציע און דורך דעם שטורם פון רעוואלוציע...

אין דעם אויסגעוועהלטען קאמיטעט זענען אריין צוועלף מיטגלידער, פון וועלכע א העלפט איז שוין איצט אוועק פון דער וועלט: ווינאווער, קולישער, סעוו, גאלדשטיין, ברוידא און שטערנבערג; די אנדערע העלפט איז בעשטאנען, א חוץ מיר, פון יוליוס העסען, מארק ווישניצער, מאקסים סורקין, משה טרובוש און ארקאדי גארנפעלד. (שפעטער זענען אריין און קאמיטעט ש. ראפאפארט-אנ—סקי, י. צינבערג, ס. פאזנער און אנדערע), אלס פארזיצענדער איז געווען געוועהלט ווינאווער; וויצע-פארזיצענדער — איך און קולישער; סעקרעטאר — העסען, קאסיר — גאלדשטיין. אונזער הויפט-ארבייט איז געווארען די פערטעל-יאהר-שריפט „יעווריסקאיא סטארינא", וועלכע איך האב רעדאגירט צעהן יאהר נאכאנאנד, צוערשט מיט דער הילף פון א קאלעגיע און שפעטער אליין, מיט דער הילף פון א סעקרעטאר (יצחק לוריא), וואס האט מיר געהאלפען קאפירען מאנוסקריפטען און לייענען קארעקטורען.

*) ווינאווער'ס גרויסע רעדע („ווי האבען מיר געלערנט געשיכטע?") איז געווען געדרוקט אין ערשטען בוך „יעווריסקאיא סטארינא" פון יאהר 1909.

(דאס ווייטערע קומט)

לעזט און אבאנירט
— דאס —
„לאדזער טאגעבלאט"

א בשורה טובה פאר בעווייבטע

געריכט פסקנ'ט, אז א מאן דארף ניט דעקן דעם ווייבס חובות

דאס געריכט אין ליאן (פראנקרייך) האט די טעג ארויסגעגעבען א טשעקאווען פסק דין אין דער פראגע: צי דארף א מאן צאהלען זיין ווייב'ס חובות.

א געוויסע פרוי האט אין א גרויסען געשעפט איינגעקויפט „פערשיידענע קליינינקייטען" (הוט, קליידער) אויף א קרעדיטער סומע פון 70 טויזענד פראנק. ווען דער מאן איהרער האט בעקומען דעם חשבון, איז ער געווארען געפלעפט און קאטעגאריש געמאלדען, אז ער וועט דעם חשבון נישט דעקען. די פירמע האט אנגעגעבען אין געריכט, וואו זי האט אבער פערשפילט.

דאס געריכט האט דעם פסק-דין מאטיווירט אזוי: די פירמע דארף, ווען זי גיט אויף בארג, גוט קאנטראלירען, צי דער מאן איז ביכולת צו דעקען זיין ווייב'ס חובות. אין געגעבענעם פאל האט דער מאן יעהרליך 80 טויזענד פראנק הכנסה. ווי קען ער אויסגעבען 70 טויזענד פראנק אויף הוט און קליידער? די פירמע דארף זיין אזוי קלוג און פערשטעהן, אז דער מאן וועט נישט דערלויבען אויסגעבען זיין ווייב אזא סומע.

—0—

קלוזיוולעס
— און —
זאבעזפיעטשעניעס
אויף אלע שטעט אין פוילען
ערלעדיגט אמשנעלסטען דאס רעכטס-קאנסולטאנטן-ביורא
„ארגוס", 36 זאכאדניא 36

דאלטאן-סיסטעם

(ענדע פון זייט 8)

ענטוויקלונג דורך די, וואס זענען נישט אזוי פעהיג, אדער ווייניגער פלייסיג. דער פעהיגערער שילער קאן זיך אויסזוכען א שווערערע טעמע און דערביי ארויסווייזען זיינע פעהיגקייטען.

אין דער דאלטאן-שול ערפילט דער לעהרער די ראל פון א קאנטראלער פון די ארבייטען פון די קינדער. ער קאנטראלירט, וויפיל ארבייט יעדעס קינד האט געמאכט, און צי די ארבייט איז נישט קיין אפגענארטע, ד.ה. צי דאס קינד האט ערווארבען די נויטיגע קענטנישען, וואס עס בעארבייט אין זיינע טעמעס. צו דעם צוועק האט דער לעהרער א ספעציעלען קאטאלאג, וואו ער פערצייכנט זיך יעדען טאג, וואספאר ארבייט יעדער פון די שילער האט געמאכט.

ביי אזא זעלבסטשטענדיגען לערן-סיסטעם בעקומען די שילער זיכערע און גרינדליכע קענטנישען, ווארום יעדע ארבייט מוז פון'ם שילער גוט איבערגעלערנט ווערען.

דאס דאלטאן-סיסטעם ווערט אנגעווענדעט פון פירטען לערן-יאהר אן, ד. ה. אז קינדער פון צעהן יאהר קאנען שוין לערנען לויט'ן דאזיגען סיסטעם. אין דער דאלטאן-שול געהען צוזאמען יונגלעך מיט מיידלעך. זי שטיצט זיך אויף דאס לעבען פון דעם קינד אין דער היים. דאס קינד האט אין דער שול די זעלבע פרייהייט, וואס אין דער היים: עס מעג זיך פערנעהמען, מיט וואס עס האט חשק, אין דעם געגעבענעם מאמענט, און עס מעג אריבערגעהן פון איין ארבייטס-זאל אין צווייטען, נישט דארפענדיג פרעגען אויף ערלויבניש ביים לעהרער.

אלע, וואס האבען זיך גענומען צוגעקוקט צו די ארבייטען אין די דאלטאן-שולען, זענען ענטציקט מיט איהרע מעטאדען און מיט איהרע ערפאלגען. אין די דאזיגע שולען הערשט א הארציגע פריינדליכע בעציהונג צווישען לעהרער און שילער. אלע, די לעהרער, די קינדער און די עלטערן בילדען געוויסערמאסען איין חברותא.

ד״ר א

ווער עס וויל
גאראנטירטע ארבייט!
קויפען ביליג און אויף גוטע בעדינגונגען קאמפלעטע סטילאווע איינריכטונגען, שלאף-צימער, שפייז-צימער, קאבינעטען, קינדער-צימער ווי אויך איינצעלנע מעבעל-שטיקער, זאל זיך ווענדען צו דער איבעראל-בעקאנטער פירמע
2 B. FUKS i S-wie Kamienna 2
front II piętro
רייכער אויסוואהל מעבעל

KINO SPÓŁDZIELNI
אנהויב אין גאוו. טעג 4 נאכמ. שבת, זונטאג און יו״ט 2 נאכמ., לעצטער סעאנס 10 אוו. אויפ'ן 1. סעאנס—פרייזען פערקלענערט.
היינט און ווייטערע טעג!!
„ווייסע רויזען"
ערשטקלאסיגע דראמא
אין די הויפט-ראלען:
Diana Karennie, Dolly Davis, Jack Trevor
דער נאהנסטער פראגראם: דער צארישער תליו

קינא
ZACHĘTA
זגערזשער 26
היינט און ווייטערע טעג!
די קרוין פון דער פילם-קונסט
„מעטראפאליס"
דער מעכטיגסטער מאנומענטאלסטער פילם פון דער ביז אהעריגער פראדוקציע פון וועלט-קאנצערן. רעזשיסירט דער געניאלער פרידעריק לאנג. אין דער הויפט-ראל:
בריגידא העלם
דער פילם, וואס איבערשטייגט די רייכסטע מענש. פאנטאזיע
דער נאהענטסטער פראגראם: — „ניבעלונגי"

אזעלכעס איז נאך נישט געווען!
נאר וואס איז ארויס פון דרוק א העכסט-אינטערעסאנט ספר פון יודישן פאלקלאר-אוצר א. ג.
„לעקסיקאן פון יודישע חכמות"
פון הרב ישעיה זלאטניק.
דער לעקסיקאן ענטהאלט די בעקליבענע דבורים, גלייכווערטלעך, אנעקדאטען און איינפאלען, פון די גרעסטע חכמי ישראל אין דעלעצטער צייט, וועלכע זענען נאך אין ערגיץ נישט פערעפענטליך געווארען. אנ'אמת'ען גייסטיגען פערגעניגען קאן יעדער יוד געפינען אין די חכמות, וועלכע שפרודלען מיט'ן עכטען יודישען הומאר אן וויץ, וואס זענען אזוי איינגעארטיג און אריגינעל אין דער וועלט-פאלקלאר-ליטעראטור. דאס ספר פאר'ן פרייז 3 זל.
איז צו בעקומען ביים מחבר:
Rabin Sz. Złotnik, Radom.
געגען נאכנאהמע ווערט נישט געשיקט.

היפאטעקען-געלד
צו ביליגע צינזען
אויף בערלינער הייזער
בעזארגט שנעל
Ch. Regenwetter
Berlin S. 14, Stallschreiber № 33
Telefon: Dönhoff 4337.

לעזט און אבאנירט
לאדזער טאגעבלאט

Ogłoszenia Fuchs'a to mur
o który oprzeć się może najbardziej zachwiana firma; nie upadnie nigdy, skoro tylko się zwróci o radę reklamową do
Akwizycji ogłoszeń
FUCHS a
Piotrkowska 50, tel. 21-36

דרוקזאכען
„אלערל"
ווערען שנעל, און פראמפט אין דער פיינסטער אויספיהרונג און מאדערנסטער שריפט אויסגעפערטיגט. —
קלעפסידרעס
ווערען אין פערלויף פון 1 שעה געדרוקט און אויסגעקלעפט אין דער גאנצער שטאט.
בוכדרוקערי
ע. און מ. האמבורסקי
פיעטריקאווער 16, טעלעפאן 47

וויכטיג פאר דאמען!
מאכט איך די עלעגאנטסטע דאמען-היטע נאך דער לעצטער פאריזער מאדע און די עלטעסטע היטע איבערארבייטע איך אויף גענצליך ניי. געדענקט די אדרעס:
פאר נאר 2.50 זל.
23 זאוואדזקא 23
אין הויף. 2-טען איינגאנג, לינקס פארטער.
בעמערק.: ניי היטען די לעצטע נייהייטען אין פיינער אויספערטיגונג 50 פראצ. ביליגער ווי איבעראל

פוילישע שפראך
ווערט ערלערנט גרינדליך דורך א קורצער צייט
ווסכאדניא 29, וו. 3.

שרייבען שעהן אונד שנעל
לערנט אויס דער בעסטער קאליגראף
ל. בערמאן
— אין — 15 לעקציאנען.
אין איין חודש ווערט אויסגעלערנט שרייבען גוט א יודישען בריף אפילו דער וואס קאן גארנישט.
זאוואדזקא 19, פארטער 1 שטאק.

שעהנע האנד-שטיקעריי-ארבייט אויף
וועש
אפען
יכען
עמדער
אמבינאציעס
סארן
עהר ביליג
גנעטיקטע
אזשור
מאלעדא
געמערצטע
אפלעקאציע
און אלע ארט
נעמט אן בלייוויס זאוואדזקא 27 טעל. 186.32
בעקומען צו פערשטענדיגען נאך די ארבייט פון 6 אוה

לעזט און אבאנירט דאס
„לאדזער טאגעבלאט"

ŚNIEGOWCE KALOSZE
GENTLEMAN
WYKWINTNE ELEGANCKIE

Kino MIMOZA
ul. Kilińskiego 178.

היינט און טעגליך!
די ליבע פון א קאזאק
הערליך מייסטערווערק אויפ׳ן יסוד פון דער בעריהמטער ער-צעהלונג פון ל. טאלסטאי. צום דאָזיגען בילד איז אנגאַזשירט געוואָרען אַנ׳אָריגינעלער אוקראַינישער כאָר, וועלכער וועט זינגען אַ רייה קאָזאַקען-לידער און הימנ׳ען. אין דער הויפּט-ראָלע דזשאָן גילבערט.
דער נאָהנסטער פּראָגראַם: „לעבענס-פערוואָגלטע".

לונגן-ליידענדע
פרעגט אייער דאָקטאָר און ער וועט אייך בעשטע-טיגען, אז פון סוכאָטעס שטאַרבען מעהר מענשען, ווי פון אנדערע קרענק. צוליב דעם דאַרף יעדער, וועלכער ליידט אויף הוסטען, בראָנכיט, דייזעריגקייט, פלעגמא אויף די לונגען, אָדער קאַקלוש, דאַרף זיך תיכף נעמען צו היילען. אלס גוט מיטעל צו לונגען-קראנקהייטען האָט זיך ארויס-געוויזען FAGOSOL ביים געברויכען Fagosol פערשווינד אין א קורצער צייט דער הוסט, עס פערשטאַרקט זיך דער אַפּעטיט און דער קראַנקער נעמט צו אויף דער וואָג.
Fagosol קאָן מען בעקומען אין אַלע אַפּטייקען. — הויפּט-סקלאַד:
H. Rozenstadt, Warszawa Pl. Grzybowski № 10.

איבעראַל צו בעקומען.
אָקצ. געז. פון וואָל און גומי-אויסאַרבייטונגען
F. W. SCHWEIKERT w Łodzi, ul. Piotrkowska 147
הורטאָווניקעס:
מאַנטוליס, אַנראַדאָווא 2, ב. באַי און קאַמפּ., פּיעטריקאָווער 154, „גומא", פּיעטריקאָווער 149, י. ראָזענבלום, פּיעטריקאָווער 19, ח. מענדראָווסקי נאָוואָמיעסקא 32 און זגערזשער 34.

רעפּאַרמאַצעפּ פּילען

מיט דער מאַרקע „גייסטליכער" בעקאַנט פון יאָהר 1602 רעגולירען דעם מאַגען, שיצען פון רעוומאַטיזם, לייבער-ליידען, גאַלען דיקקייט, אַקסטורעטיזם, דאָסטען בלוט אין קאָפּ, שטילען די יסורים פון הערמאָראָידען, רייניגט דאָס בלוט און ביינייגונגען צו אָבסטרוקציע—רייניגענס דורכרייניגונגס-מיטעל.
צוגעברויכען 1 אָדער 2 פּילען אַ נאַכט.
פּרייז פון אַ שאַכטעל 1.35. אויסאַרבייטונג פון דער אַפּטייק
Karczewski i Tuszyński, Warszawa
Trębacka 4
צופערלאַנגען אין די אַפּטייקען און סקלאַדען מיט׳ן „גייסטליכען" (zakonnik)

לעטשניצע
פון דאָקטוירים-ספּעציאַליסטען
און צאָהן-ערצטליכער קאַבינעט
17 זגערזשער 17, טעל. 16-33

ד"ר ראַמאָווסקי	נאָז, האַלז און אויערען-קרענקט.	11—10; 3—2; 7—6
ד"ר יוסטמאַן	נערווען קראַנקהייטען	2—12
ד"ר רוזשאַנער	הויט- און גע-שלעכטס-קר.	11—10; 2—1
ד"ר ראָזענצווייג	קינדער-קראַנקהייטען	12—10; 5—4
ד"ר פּאַפּיערני	פרויען און געבורטס-הילף	1—11.30; 6—5
ד"ר גאָלדשטיין-פּאַלאַם	אויגען קראַנקהייטען	2—1; 8—7
ד"ר קאַנטאָר	כירורגישע קראַנקהייטען	5.30—4.30
ד"ר ווייַנבערג	מאַגען, ספּעצ. הערץ, לונגען	1—12; 5.30—6.30
ד"ר סטופּעל	רענטגען	2—12; 6—40
צאָהן-ערצט א. גראָדזשענטשיק, . . נ. ראָזעס	צאָהן און מויל-קראַנקהייטען	7—37; 11—10

קינסטליכע העהענזאָננע-בעשטראַהלונג. — פּאָקען-שטעלען.
בייַ דער לעטשניצע איז — געעפענט געוואָרען
אַ רענטגען-אינסטיטוט
קוואַרץ-לאָמפּע, דיאַטערמיע און עלעקטריש-פיזישע קאַבינעט.
וויזיטען איז שטאָט. —:— אָפען אויך זונטאָג.
אַלע אַרט מעדיצינישע אַנאַליזען. —— קורסען פאַר שטאָפּלער.
אימפּונגען געגען שמאַרלאַטינע.
ערצטליך-קאָסמעטיש-קאַבינעט
פּראָפ. מ. מאַרקוס נעמט אָן פון 5—7. אָוונט.

Reklamy świetlne
w Parku Kolejowym
Na mocy koncesji, wydanej przez MAGISTRAT m, ŁODZI urządzamy
reklamy świetlne na słupach miejskiego parkanu,
otaczającego Ogród Kolejowy ze strony ulic: Narutowicza Kilińskiego i Skwerowej.
Park Kolejowy znajduje się przy samym dworcu, między trzema najruchliwszemi ulicami naszego miasta,
Reklamy świetlne, wykonane najestetyczniej, oświetlone będą od zmroku w przeciągu całej nocy.
Reklama świetlna jest tania i celowa.
Reklamy świetlne w Parku Kolejowym
6-go Sierpnia № 1. tel. 12077.

PORADNIA WENEROLOGICZNA
פון דאָקטוירים ספּעציאַליסטען
זאַוואַדסקאַ 1.
נאָר פאַר ווענערישע הויט-קראַנקהייטען און מענער-שוואַכקייט אַנאַליזען פון בלוט און אויספלוס אויף סיפיליס און טריפּער קאָנסיליומס מיט ספּעציאַליסטען פון אוראַלאַנישע און נערווען-קראַנקהייטען.
קוואַרץ לאַמפּ-עלעקטרישע הייל-קאַבינעט-קאָסמעטיק
טעגליך פון 8 אַ זייגער ביז 9 אָוונט
זונטאָג פון 9 פריה ביז 2 נאָכמיטאָג
בעזונדער וואַרטע צימער פאַר פרויען
וויזיט 3 זלאָטעס

אַ מאַהאָן שלאָפצימער
(בעטען, מאַטראַצען, קאָזעטקע נאַכט-טישלעך, וואַש-טיש) און אַ דעמבאָווע עס-צימער (2 שענק, קרעדענס, טיש, שרייב-טיש, געבעטע שטוהלען און נאָך פּרשידענע זאַכען) אין גאַנץ גוטע צושטאַנד געלעגענהייטליך ביליג צו פערקויפען. צו ערפאַהרען וואָסקאָדניא 67, וו. 25 פון 12 ביז 2 נ"מ ביי ה׳ פרידמאַן.

AGENCI LOSOWI
Płacimy najwyższą prowizję, zwrot kosztów podróży, kasa chorych. Agentom wykazującym się -[[illegible]] czeniem innych banków płacimy stałą pensję. Bank Kredytowy, Stanisławów.

פּיאַנינאָס, פּאַטעפאָנען,
פּלאַטען אַמביליגסטען אויף ראַטעס פערקויפט
קאָדקאָווסקי, שענקעוויטשא 25.
אַלערליי רעפּעראַציעס.
5836

J. REDER, Łódź
Konstantynowska 11 (róg Zachodniej)
שפּאַרט געלט!
פריזיערט בייַ 35 זל. און
17. ה. 20 נאָווקעס

Osłabienie
bladnicę
leczy
Hemogen
oryginalny
tylko z firmą
Klawe

בוכהאַלטעריע
ווי אויך מאַשין-שרייבען און רעכענען לערן איך אויס גרינדליך פאַר 30 זל. בלויז מאַשין-שרייבען 10 זל. (פריהער זאַוואַדזקאַ 44) צעגיעלניאַנאַ 55, רעפּסע אָפיצינע I. אַריינגאַנג וו. 15 מיר ערטיילען אויך קאָרעספּאָנדענץ, האַנדעלס-אַריט-מעטיק און סטענאָגראַפיע

אַ שטוב מיט אַ קוך
עווענטועל אַ גרויס צימער ווערט געזוכט צו דינגען. אָפּפערטען אָפּצוגעבען אין אַדמיניסטר. אונטער „J. H."

לאַנגיעהריגער
געריכטס-סעקרעטאַר
שרייבט און ערלעדיגט אַלערליי ביטעס, קלויזולעס און זאַבעזפּיעט-שעניעס אין אַלע שטעט פון פּוילען.
גוטער ספּעציאַליסט אין אַלע מיליטער-ענינים.
שנעלע ערלעדיגונג פון פּאַטענטען-אויסקויף
רעכטס-קאָנסולענט ב. מאַן,
פּעטריקאָווער 10 אין הויף רעכטער איינגאַנג.

צו פּערדינגען
אַ צימער אויף אַרבייט און אויך שלאָפען ווי אויך אַנ׳עלעגאַנט צימער פאַר 2 פּערזאָן
Żeromskiego 37 m. 7.

Stare obrusy
i serwetki filetowe, tanio, Kamienna 1 mieszkanie 14.

דער אדמו"ר
יוסף ברוך ריבאַק
נכד הרבני מ׳וואָלבאָדזש זצ"ל, וואָס וואוינט פּאָמאָרסקאַ 33, איז נעכטען געפאָהרען אויף די יאָהרצייט קיין וואָלבאָרוש, וואָס פאַלט אויס מאָנטאָג י"ד כסלו

אַ צימער
פּאַסענד אויך פאַר אַ געשעפט אין צענטרום פון שטאָט אויף פּיעטריקאָווער גאַס פון זאַוואַדזקא ביז צעגעל-ניאַנא פון זאָפאָרט צו פערמיטען. צו ערפאַ-רען אין אַדמ. פון „לאָדזשער טאַגעבלאַט".

אַ גרויס מעבלירט צימער
פראָנט, ווי אויך אַ קלענער צימער מעבלירט איז צו פערמיטען, קילינסקי 13 וו. 16.

Poszukuję wspólnika
z kapitałem Zł. 15.000 z współpracą do koncesjonowanego przedsiębiorstwa Sub W. H.

דאָס לאַנג-יעהריגע רעכטס-קאָנסולענט ביוראָ
ש. האָכבערג. פּאָנסקאַ 1.
עק קאָנסטאַנטינער צופאָר טראַמוויי מיט 3, 15.
ערלעדיגט און שרייבט אַלערליי ביטעס און קלאַגעס קלאַוזולעס זאַבעזפּיעטשעניעס
— ספּעציאַליסט אין שטייער ענינים —
אדוואָקאַניעס אויף פּאַדאַטעק דאָכאָדאָווע
ס׳ווערט אויסגעקויפט פּאַטענטען אויפ׳ן יאָהר 1930
Hochberg, Żeromskiego 1
Telefon 136-77.

אַ געשעפטס-לאָקאַל
מיט אַ וואוינונג, געאייגענעט פאַר אַ ווייַן-און שפּריט-האַנדעל, אָדער אַנ׳אַנדער געשעפט, איז צוליב אָפּרייַזע אָפּצוטרעטען. אָפּפערטען אָפּ-צוגעבען אין אדמיניסטראַציע אונטער „אינטערעס"

סוחרים און פאַבריקאַנטען
פערלירט נישט אייער האָפנונג
אז דאָס בעסטע מיטעל געגען באַנקראָטען אין פּראָטעסטירטע וועקסלען, איז צו ווענדען זיך אין די בערימטע ביוראָ סאָנראָוע
„וועריטאַס" פּיעטר. 31
אין הויף
טעל. 53-27. וואו אַלע חובות ענינים פון פּראָ-טעסטירטע וועקסלען ווערען שטרענג בעהאַנ-דעלט און פון דער ביוראָ געוויכערט און נאָ-ראַנטירט. דאָס ביוראָ שיקט אַרויס אייגענע מענשען אויף דער פּראָווינץ אין גאַנץ פּוילען. דאָס ביוראָ ערלעדיגט אויך אַלער אַרט ביט שריפטען אין אַלע רעגירונגס-אינסטיטוציעס. אין דער ביוראָ איז אַנגאַזשירט דער געוועזע-נער סעקרעטאַר פון אורזשענד גראָדזקי און פון קאָמאָרניק טאָמאַשעווסקי
Antoni Matuszkiewicz

מה שהיה הוא שיהיה,
ומה שנעשה, הוא שיעשה!
אזוי זאָלטע ווייטער קומען אין די בעוואוסטע
רעכטקאָנסולענטען-ביוראָ
ד. מאַנעלאַ, פּיעטריקאָווער 17
זאַכאָדניאַ 52
טעלעפאָן 148-79
וואו עס ווערט ווייטער ערלעדיגט און גע-שריבען אַלערליי ביטעס! קאַרנע, ציווילנע, האַנדלאָווע אַפּעלאַציעס, אַדוואָלאַניעס קלאַוזולעס, זאַבעזפּיעטשעניעס אויף אַלע שטעט אין פּוילען, ווענען דירות אין אורזשאָנד ראָזיעמטשי, ווי אויך איבערצוועצען אין אַלע שפּראַכען.
מיט אַכטונג
ד. מאַנעלאַ, רעכטסקאָנסולענט
פּיעטריקאָווער 17

הורט! אַכטונג! דעטייל!
צום ווינטער-סעזאָן זענען מיינע לאַנג-יעהריגע לאַגערס פערזעהען מיט אַ רייכען אויסוואַהל פון פערשידענע
קאַלאָשען. שניעגאָווצעס
צו קאָנקורענץ-פּרייזען
ביי ה. פרענקעל פּעטריקאָווער 32
און וואָסכאָדניאַ 56

PRZEPISYWANIE
na maszynach: pol. i ros. Tłumaczenia w pięciu językach. Powielanie druków, Korespond. handl. Prace rachunkowe na maszyn. do liczenia
— wykonywuje —
Biuro „IRENIT",
Piotrkowska 44, m. 8, lewa of. I p.
Nauka pisania na maszynach różnych systemów.

וויכטיג פאַר יעדען
פערשידענע יודישע ביכער פון אַלע וואַרשאַ-ווער פערלאַגען, ווי אויך דאָקטאָרסקע ביכער וועגען מענער-שוואַכע צו 40 גראָשען, וועגען שוואַנגערשאַפט פרייז 40 גראָשען, וועגען אָנאַ-ניזם פרייז 30 גר. און אַנד. אויך פערשידע-נע טעאַטער און פאָלקס-לידער און מאָנאָלאָ-גען צו די ביליגסטע פרייזען. אויך קריגט מען ביכער אַ היים אויסצולייַנען צו די בי-ליגסטע פרייזען. דאָס אַלס קענט איהר נאָר קריגען ביים צייטונגס-פערקויפער וועלניאַרש, אַלט-שטאָט 1, איך קויף אויך אַלטע ביכער.
— געדענקט דעם אדרעס! —

אבאנאמענטס-פּרייז: [illegible] — אַנאָנסען-פּרייז: [illegible]
Redaktor-wydawca B. Hamburski
Tłocznia: B. i M. Hamburskich w Łodzi Piotrkowska 16